

WOJCIECH WELSKOP

Jak napisać
pracę
licencjacką
i magisterską?

PORADNIK
DLA STUDENTÓW

**Jak napisać
pracę
licencjacką
i magisterską?**

WOJCIECH WELSKOP

**Jak napisać
pracę
licencjacką
i magisterską?**

**PORADNIK
DLA STUDENTÓW**

Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Biznesu i Nauk o Zdrowiu
Łódź, 2014

Recenzja
dr Violetta Tanaś

Opracowanie redakcyjne
dr Wojciech Welskop

Korekta językowa
mgr Magdalena Kubiak

Redakcja techniczna
dr Wojciech Welskop

Projekt okładki
dr Wojciech Welskop

ISBN 978-83-940080-3-1
Wersja elektroniczna

© Copyright by Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły
Biznesu i Nauk o Zdrowiu,
Łódź, 2014

Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Biznesu i Nauk
o Zdrowiu,
ul. Piotrkowska 278,
90-361 Łódź

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
--------------------	----------

CZĘŚĆ I

MERYTORYKA DZIAŁAŃ

Rozdział I

Etapy przygotowania pracy	11
1.1. Obszar zainteresowań	11
1.2. Przegląd literatury przedmiotu	12
1.3. Temat i tytuł pracy	19
1.4. Struktura i plan pracy	20
1.4.1. Strona tytułowa i spis treści	20
1.4.2. Wstęp	21
1.4.3. Praca główna	23
1.4.4. Zakończenie	24

Rozdział II

Prowadzenie badań	27
2.1. Zastosowanie teorii	27
2.2. Przedmiot i cel badań	28
2.3. Przygotowanie planu badania	29
2.3.1. Problemy badawcze	29
2.3.2. Hipotezy badawcze	31
2.3.3. Dobór próby i zmienne	31
2.3.4. Wskaźniki	36
2.3.5. Metody badawcze	37
2.3.6. Techniki badawcze	38
2.3.7. Narzędzia badawcze	39
2.4. Przeprowadzenie badań	48
2.5. Analiza danych	49
2.6. Wnioski	50

CZEŚĆ II

PRACA REDAKCYJNA

Rozdział I

Zasady edytorskie	55
1.1. Układ pracy i tekstu	56
1.1.1. Czcionka	60
1.1.2. Akapit	62
1.1.3. Ustawienia strony	70
1.2. Prezentacje graficzne	75
1.2.1. Tabele	75
1.2.2. Wykresy, rysunki i inne schematy	77
1.2.3. Fotografie	78
1.3. Cytaty i cytowania	78
1.4. Przypisy	80
1.4.1. Rodzaje przypisów	80
1.4.2. Wstawianie przypisów	82
1.5. Bibliografia	84
1.6. Spis treści	87
1.7. Spis tabel, wykresów, załączników itp.	89
Bibliografia	91
Spis rysunków, fotografii, tabel i wykresów ..	92

WSTĘP

Szanowni Studenci!

Oddaję w Wasze ręce poradnik, który mam nadzieję będzie pomocną lekturą podczas pisania pracy licencjackiej lub magisterskiej. Z doświadczenia wiem, że pisanie pracy dyplomowej nie jest łatwym zadaniem i wymaga, oprócz motywacji i przygotowania merytorycznego, umiejętności efektywnego redagowania tejże pracy, czyli przelewania swoich myśli na papier. Na rynku wydawniczym obecnie znajduje się kilka pozycji opisujących sposoby efektywnego pisania pracy licencjackiej czy magisterskiej. Innowacją tej wersji poradnika będzie jednak szczegółowe omówienie zarówno redagowania części merytorycznej pracy, jak i sposobów edycji tekstu. W podręczniku znajdzie się wiele przykładów w formie opisów, a także schematów przedstawiających poszczególne kroki działania. Nie bez znaczenia będzie również zwrócenie uwagi na efektywne wykorzystanie zasobów internetowych w procesie tworzenia pracy dyplomowej. Publikacja ta zostanie także wydana zarówno w wersji drukowanej, jak i elektronicznej, a tym samym zostanie umieszczona w wersji Open Access na stronie internetowej Wydawnictwa.

Niniejszy poradnik składa się z dwóch części: pierwsza zawiera zagadnienia dotyczące merytoryki działań Dyplomanta, w drugiej natomiast można znaleźć wskazówki na temat redagowania przygotowanej merytorycznie pracy. W ramach merytoryki działań w rozdziale pierwszym zostaną przedstawione poszczególne etapy przygotowania swojej pracy licencjackiej i magisterskiej, począwszy od określenia obszaru zainteresowań, przeglądu literatury przedmiotu, poprzez sformułowanie tematu i tytułu pracy

na sporządzeniu jej planu kończąc. W rozdziale pierwszym zostaną scharakteryzowane poszczególne etapy prowadzenia badań empirycznych. Część druga poradnika zostanie poświęcona charakterystyce pracy redakcyjnej. Zostaną w niej omówione zasady edytorskie pisania pracy licencjackiej i magisterskiej, między innymi dotyczące redagowania układu pracy i tekstu, umieszczania prezentacji graficznych, cytatów i cytowań, a także sporządzania przypisów, bibliografii, spisu treści oraz spisu tabel, wykresów, załączników lub innych elementów zawartych w pracy.

Mam nadzieję, że publikacja ta okaże się pomocną w procesie pisania pracy dyplomowej z zakresu nauk społecznych i znajdzie się na półce lub w komputerze wielu Studentów.

Owocnej pracy!

Wojciech Welskop

CZEŚĆ I

**MERYTORYKA
DZIAŁAŃ**

ROZDZIAŁ I

ETAPY PRZYGOTOWANIA PRACY

Zaczynając pisać pracę licencjacką lub magisterską, a właściwie przychodząc na pierwsze seminarium dyplomowe, zazwyczaj mamy problem z określeniem swoich zainteresowań badawczych, a tym samym z ustaleniem tematu, na który moglibyśmy napisać swoją pracę dyplomową. To nie jest jednak jedyny problem, z którym borykamy się rozpoczynając naszą przygodę z pisaniem pracy licencjackiej lub magisterskiej. Jeśli na bazie swoich doświadczeń i zainteresowań naukowych potrafimy ogólnie zarysować zakres tematyki, którą chcielibyśmy się zająć, dylemat pojawia się w momencie uszczegółowienia swojego obszaru zainteresowań oraz uporządkowania wiedzy, celem wyznaczenia kierunku naszych działań, który zagwarantuje nam podczas pisania pracy pewną spójność.

W poniższym rozdziale postaram się przybliżyć Czytelnikowi wybrane elementy procesu konstruowania pracy dyplomowej, niezbędne do rozpoczęcia właściwych działań.

1.1. Obszar zainteresowań

W jaki sposób odnaleźć i wskazać swój obszar zainteresowań?

Wskazanie obszaru zainteresowań dla niektórych Studentów może być niezwykle proste i naturalne, ponieważ będzie stanowiło pokłosie dotychczasowej ciekawości badawczo-naukowej lub będzie rezultatem konkretnych działań związanych z zainteresowaniami naukowymi (uczestnic-

two w kole naukowym, udział w konferencjach, publikacje naukowe, doświadczenie zawodowe itp.). Dla niektórych jednak określenie obszaru, na temat którego chcieliby napisać swoją pracę licencjacką lub magisterską, będzie większym wyzwaniem.

Studenci, którzy nie wiedzą lub są niezdecydowani co do wyboru obszaru tematycznego, którym chcieliby się zająć w swojej pracy badawczej, powinni przede wszystkim odpowiedzieć sobie na pytania:

- 1) Który przedmiot podczas studiów był dla nich najbardziej interesujący?
- 2) Jaki problem omawiany na danych zajęciach był dla nich ciekawy i intrygujący?
- 3) Czego chcieliby się dowiedzieć w obszarze danego tematu?

Zakładam, że choć jeden z dotychczas zrealizowanych przedmiotów z programu studiów wzbudził jakąkolwiek ciekawość Studenta i będzie mógł on odpowiedzieć sobie na wszystkie trzy powyższe pytania. Jeśli pojawiło się kilka przedmiotów, które zainteresowały Studenta, należy oczywiście wybrać ten najbardziej interesujący. Jeśli jednak pojawiłaby się sytuacja, w której nie potrafimy wskazać żadnego przedmiotu, w obszarze którego chcielibyśmy rozpocząć nasze działania badawcze, wówczas należałoby się zastanowić, czy wybrany przez nas kierunek studiów był trafny.

Po wyborze obszaru tematycznego, kolejnym krokiem naszych działań powinna być kwerenda bibliograficzna, czyli przegląd literatury przedmiotu.

1.2. Przegląd literatury przedmiotu

W jakim celu należy przeprowadzić kwerendę bibliograficzną, czyli przegląd dostępnej literatury przedmiotu?

Kwerenda literatury przedmiotu jest niezbędna, by móc

zweryfikować obszar swoich zainteresowań. Brak szczegółowo omówionego tematu w literaturze przedmiotu może stać się problemem w rozważaniach teoretycznych, ponieważ nie będziemy mieli do czego odnieść swoich założeń badawczych. Należy jednak pamiętać, że z kolei zbyt szeroko omówiony temat może stać się przyczyną złego doboru literatury, ponieważ nie będziemy wiedzieli na czym mamy skupić swoją uwagę, by nasza praca była konkretna i klarowna, a przede wszystkim by była zbieżna z założonym tematem. Nie ma zatem złotego środka, jeśli chodzi o wielość i dostępność pozycji naukowych na rynku. Do każdej kwerendy należy podejść racjonalnie i zwracać uwagę jedynie na interesujące nas problemy w zakresie danej tematyki.

Jak zaplanować swój indywidualny przegląd literatury?

Przed rozpoczęciem kwerendy bibliograficznej należy zastanowić się (Silverman, 2012: 348):

- Jaka dyscyplina (lub jakie dyscypliny czy subdyscypliny) wiążą się z naszym obszarem zainteresowań?
- W jaki sposób można uszczegółwić temat, by poszukiwanie stało się bardziej konkretne?
- W jaki sposób robić notatki, aby były jak najbardziej efektywne i przydatne podczas pisania pracy?

Jak już odpowiemy sobie na powyższe pytania, wówczas możemy przejść do kolejnego etapu naszych działań, mianowicie do odszukania niezbędnej literatury. Pisząc o literaturze mam na myśli zarówno różnego rodzaju monografie (książki), jak i artykuły naukowe.

Gdzie możemy znaleźć odpowiednią dla nas literaturę?

Literaturę przedmiotu można odnaleźć między innymi w:

- 1) W **bibliotece i czytelniku** - za pomocą katalogów hasłowych znajdziemy tam interesujące nas pozycje

i od razu skorzystamy z nich na miejscu lub wypożyczymy je (nie będę opisywał sposobu posługiwania się katalogami w bibliotece, ponieważ zakładam, że każdy Student przeszedł na pierwszym roku studiów szkolenie biblioteczne i będzie potrafił odnaleźć się w tym miejscu).

- 2) W **Internecie** - korzystając z tego źródła należy pamiętać o tym, że nie każdy tekst czy informacja zawarte w Internecie będą stanowiły dla nas źródło wiedzy. Najprostszym sposobem na zweryfikowanie tego faktu będzie odszukanie w danym tekście przypisów oraz bibliografii. Każdy tekst naukowy musi posiadać bibliografię, czyli źródła naukowe, na których zostały oparte rozważania autora czy autorów. W Internecie można również odnaleźć książki, które są dostępne w ramach Open Access, czyli bezpłatnego, otwartego dostępu dla wszystkich użytkowników. Obecnie coraz częściej publikacje wydawane są właśnie w ramach owego dostępu, celem ułatwienia korzystania ze zbiorów potencjalnemu odbiorcy. Internet może nam również posłużyć jako katalog, w którym wyszukamy interesujące nas pozycje i:
- a) albo będą one dostępne w wersji online i będziemy mogli z nich skorzystać;
 - b) albo posłużą nam jako informacja o tytule i autorze, z którą będziemy mogli udać się do biblioteki lub czytelnia.

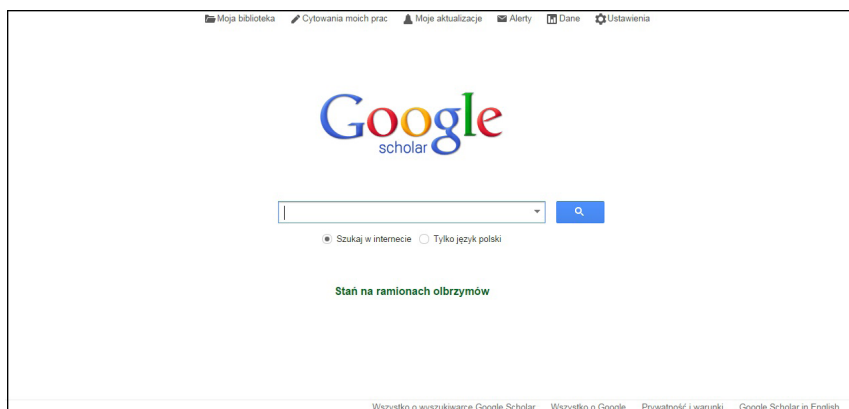
W jaki sposób szukać informacji na interesujący nas temat w Internecie?

Oczywiście możemy wpisywać hasłowo interesujące nas określenia w jakąkolwiek wyszukiwarce internetową, jednak nie osiągniemy w pełni zamierzonego przez nas celu. Zazwyczaj pojawiają się szcątkowe informacje przypadkowych, nieznanych autorów lub notatki innych studentów

umieszczane w sieci, które absolutnie **nie mogą stanowić źródeła** w naszej pracy licencjackiej czy magisterskiej!

Sposobem, który może być przydatny podczas kwerendy bibliograficznej jest na przykład wyszukiwarka Scholar Google <http://scholar.google.pl/>, w której odnajdziemy tylko i wyłącznie książki i artykuły naukowe, które *de facto* właśnie nas interesują (rys. 1).

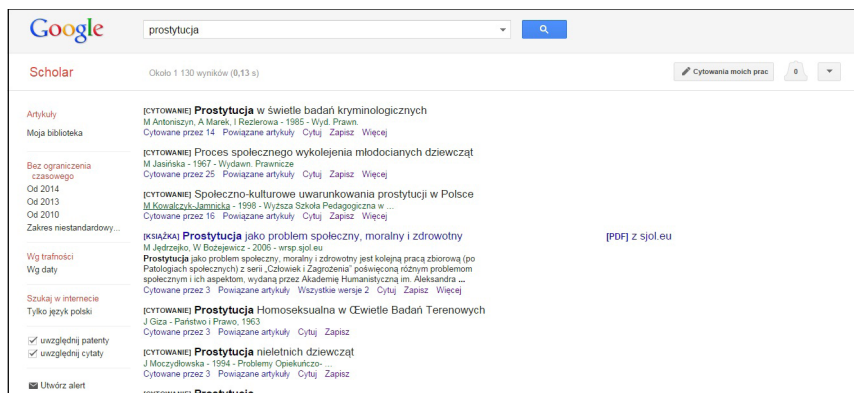
Rysunek 1. Wyszukiwarka Scholar Google.

Źródło: <http://scholar.google.pl/>, dostęp: 18.06.2014.

Wpisując w Scholar Google hasło, które nas interesuje, otrzymamy listę publikacji, które ukazały się dotychczas na całym świecie lub tylko na rynku polskim (zależy która opcja nas interesuje i którą zaznaczymy). Wpisując interesujące nas hasło, np.: *prostytycja*, otrzymujemy pozycje, z których możemy skorzystać szukając literatury opisującej problem, którym chcemy się zająć (rys. 2).

Rysunek 2. Wyszukiwarka Scholar Google – hasło „prostyytucja” (1).

Źródło: <http://scholar.google.pl/scholar?hl=pl&q=prostyytucja&btn-G=&lr=>, dostęp: 12.06.2014.

Powyższa lista jest jedynie małym wycinkiem ilości materiałów, które możemy odnaleźć w scholar.google.pl. W powyższym przypadku źródła zostały wyświetlone losowo, jednak mamy możliwość, by wybrać ograniczenie czasowe (np. gdy interesują nas tylko pozycje wydane od roku 2010) i zaznaczyć wyszukiwania zgodne z datą wydania każdej z pozycji. Wszystko zależy od naszych potrzeb. Poniżej można zauważyć, że jest to jedynie zakładka 1 z 10 (rys. 3).

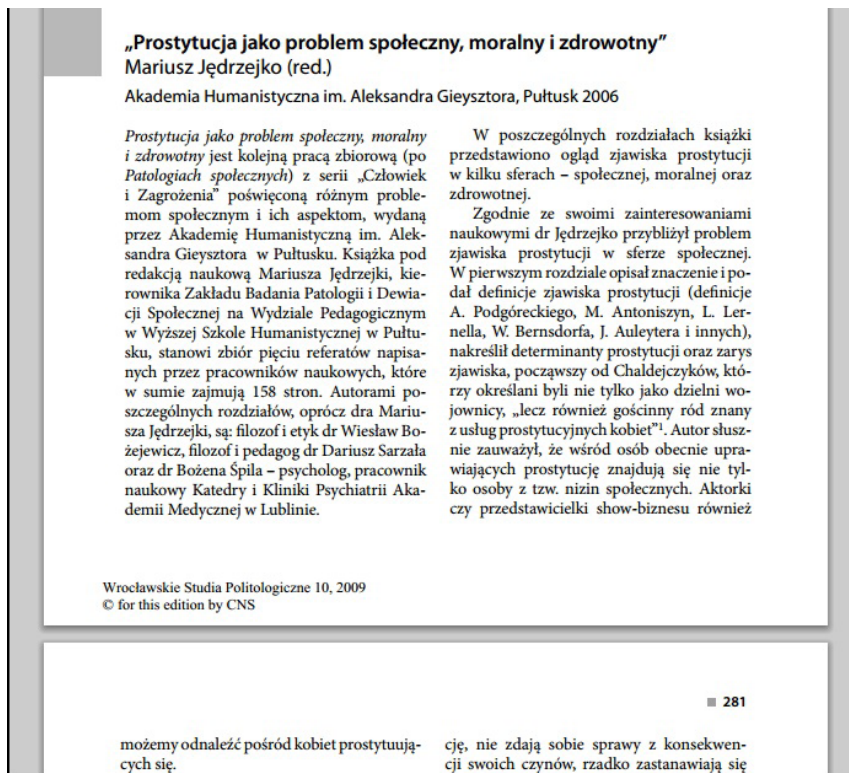
Rysunek 3. Wyszukiwarka Scholar Google – hasło „prostytcja” (2).

Źródło: <http://scholar.google.pl/scholar?hl=pl&q=prostytcja&btn-G=&lr=>, dostęp: 12.06.2014.

Wspominałem wcześniej, że w wyszukiwarce o której mowa, oprócz danych bibliograficznych, dzięki którym możemy wypożyczyć książkę czy artykuł w bibliotece lub zapoznać się z nim w czytelnicy, istnieją także zasoby dostępne w wersji online. Na rys. 2 można zauważyć (po prawej stronie czwartej pozycji od góry), skrót [PDF]. Jest to jednoznaczne z tym, że materiał o którym mowa lub opis tego materiału (nie zawsze bowiem pod owym skrótem będzie krył się materiał źródłowy, czasami może to być jedynie spis treści, recenzja danej książki lub inne materiały w jakiś sposób powiązane ze wskazaną pozycją) możemy odczytać klikając w skrót [PDF]. W opisywanym przypadku pod skrótem nie kryje się materiał źródłowy, a recenzja wskazanej książki (rys. 4), która również może być pomocna przy doborze literatury przedmiotu.

Rysunek 4. Wyszukiwarka Scholar Google – *Prostytucja jako problem społeczny, moralny i zdrowotny*.

Źródło:file:///C:/Users/Wojtek/Downloads/24_Welskop%20(2).pdf, dostęp: 12.06.2014.

Innym sposobem wyszukania interesującej nas literatury przedmiotu za pośrednictwem Internetu będzie także skorzystanie z katalogu online:

- a) Biblioteki Narodowej (<http://alpha.bn.org.pl/>),
- b) którejkolwiek biblioteki uniwersyteckiej (np. <http://www.bu.uni.wroc.pl/katalog/>, <http://atoz.eb-sco.com/Titles/uloi?lang=en&lang.menu=en&lang.subject=en>),

- c) **Wirtualnej Biblioteki Nauki** (<http://wbn.edu.pl/>) z dostępem na terenie danej Uczelni.

Interesującą nas literaturę można także znaleźć w bibliografii jakiegokolwiek książki lub artykułu naukowego na dany temat.

1.3. Temat i tytuł pracy

Nikt nie ma wątpliwości, że określenie tematu i tytułu pracy jest niezwykle ważnym zabiegiem. Na tytuł przecież zwracamy w pierwszej kolejności swoją uwagę. Podobnie jak w przypadku pierwszego wrażenia, które wywieramy na drugiej osobie swoim zachowaniem lub wyglądem, tak samo istotne jest sformułowanie tytułu pracy, który przykuje uwagę odbiorców. Tytuł powinien być dokładnie przemyślany i przedyskutowany z promotorem.

Pierwszym krokiem będzie jednak **określenie tematu pracy**, który powinien być:

- a) wąski – zbyt szeroki temat sprawia, że w rezultacie gubimy główny cel naszej pracy i piszemy ogólnikowo;
- b) zbieżny z naszymi zainteresowaniami naukowymi;
- c) realny do wykonania – zbyt wygórowane idee nie zawsze będą możliwe do zrealizowania.

Przed wyborem tematu pracy należy odpowiedzieć sobie na pytania:

- 1) Czego w ogóle chcemy się dowiedzieć po napisaniu swojej pracy?
- 2) W jaki sposób chcemy się tego dowiedzieć?
- 3) Czy osiągnięcie naszego celu jest realne? Czy jest możliwe do wykonania?
- 4) Co na dany temat napisano już w literaturze przedmiotu?

Po odpowiedzi na powyższe pytania i weryfikacji obszaru

swoich działań należy przejść do sformułowania tytułu pracy licencjackiej lub magisterskiej.

O czym należy pamiętać przy formułowaniu tytułu pracy?

Tytuł powinien być:

- a) precyzyjny i niezbyt długi;
- b) zgodny z problematyką podejmowaną w pracy – zbyt ogólny lub zbyt szczegółowy temat sprawi, że praca będzie sprzeczna z założoną problematyką;
- c) jednoznaczny – należy pamiętać o tym, by nie stosować wieloznacznych słów w tytule swojej pracy, ponieważ nie każdy czytający musi wiedzieć „co autor miał na myśli”;
- d) poprawny językowo – należy pamiętać o poprawności stylistycznej i ortograficznej, która powinna być czymś naturalnym, jednak nie zawsze jest.

1.4. Struktura i plan pracy

Praca licencjacka i magisterska powinna składać się z następujących elementów:

- 1) strony tytułowej,
- 2) spisu treści,
- 3) wstępu,
- 4) rozdziałów głównych i podrozdziałów,
- 5) zakończenia,
- 6) bibliografii,
- 7) spisu tabel, wykresów itp.,
- 8) załączników.

1.4.1. Strona tytułowa i spis treści

Na stronie tytułowej powinny znaleźć się:

- a) podstawowe informacje na temat uczelni, w której

- piszemy pracę,
- b) imię i nazwisko autora pracy (ewentualnie numer albumu),
 - c) tytuł pracy,
 - d) kierunek, w ramach którego powstaje praca,
 - e) informacja na temat tego, czy jest to praca licencjacka czy magisterska,
 - f) nazwisko promotora,
 - g) miejscowość i data.

Układ wymienionych powyżej elementów omówię w kolejnej części podręcznika, dotyczącej prac redakcyjnych.

Spis treści to z kolei nic innego jak plan pracy, zgodny ze strukturą przedstawioną powyżej (podrozdział 1.4), zawierający wszystkie elementy począwszy od wstępu, na załącznikach kończąc. Opracowując spis treści, czyli plan pracy, należy pamiętać, aby:

- a) tytuły rozdziałów i podrozdziałów były spójne z tytułem pracy,
- b) ilość podrozdziałów w każdym rozdziale była podobna – jeśli w pierwszym rozdziale zaplanujemy pięć podrozdziałów, to w drugim nie może znaleźć się na przykład tylko jeden podrozdział,
- c) praca składała się z trzech lub czterech rozdziałów głównych, z czego dwa/ trzy pierwsze rozdziały będą stanowiły część teoretyczną, a ostatni rozdział będzie zawierał podstawy metodologiczne badań, analizę przeprowadzonych badań, wnioski i konkluzje oraz podsumowanie.

1.4.2. Wstęp

Wstęp jest kolejnym, po stronie tytułowej i spisie treści, elementem pracy licencjackiej i magisterskiej. Ważne jest jednak, że **Wstęp**, podobnie jak **Zakończenie**, powinien

zostać ostatecznie zredagowany **po zakończeniu pisan**
nia pracy.

W jaki sposób napisać Wstęp? Co powinien zawierać?

Celem Wstępu jest odpowiedź na pytanie: **o czym jest praca?** (Silverman, 2012: 343). Wstęp powinien składać się z kilku istotnych elementów:

- 1) **Wprowadzenie do tematu pracy** – pierwszy akapit powinien zawierać kilka ogólnych zdań na temat podejmowanej przez nas problematyki.
- 2) **Dotychczasowe wyniki badań** związane z prezentowanym tematem – kolejny akapit powinien stanowić zarys stanu dotychczasowych badań w zakresie podejmowanej problematyki. W tej części Wstępu powinniśmy odpowiedzieć na pytania:
 - a) Czy prowadzono dotychczas badania na podejmowany przez nas temat?
 - b) Gdzie prowadzono badania? W Polsce czy w innych krajach?
 - c) Czego dowiedziono na interesujący nas temat?
- 3) **Prezentacja podejmowanego zagadnienia badawczego** – w tej części Wstępu powinniśmy odpowiedzieć na pytania:
 - a) Dlaczego wybraliśmy właśnie ten temat?
 - b) Dlaczego ten temat nas interesuje?
 - c) Z dorobku jakiej dyscypliny będziemy korzystać?
 - d) Z jakiego podejścia badawczego będziemy korzystać?
 - e) Jakiego rodzaju pytania oraz problemy badawcze sformułujemy?
 - f) Jaki jest cel naszej pracy? (prowadzonych przez nas badań)

- 4) **Struktura pracy** – zamknięcie Wstępu powinna stanowić charakterystyka zakresu pracy – w tej części powinniśmy odpowiedzieć na pytania:
- a) Jak wygląda struktura pracy? (spis treści)
 - b) Z ilu rozdziałów składa się praca?
 - c) Czego dotyczą poszczególne rozdziały?
 - d) Co zamyka pracę?

Pisząc Wstęp należy pamiętać, że stanowi on początek naszej pracy i powinien zainteresować potencjalnych czytelników. Jeśli Wstęp będzie nieciekawym lub napisanym w sposób niechlujny, może zniechęcić odbiorców do dalszej części pracy, pomimo tego, że może ona być bardzo interesująca. Zatem pomimo tego, że Wstęp należy napisać po zakończeniu całej pracy, nie jest to jednoznaczne z tym, że należy mu poświęcić mało czasu i zrobić to pobieżnie, tłumacząc się wyczerpaniem związanym z napisaniem całej pracy. Istotnym elementem jest również to, że we **Wstępie**, w przeciwieństwie do **Zakończenia**, **używamy czasu przyszłego**, na przykład: *opiszę, scharakteryzuję, zaplanuję, wyjaśnię* lub *zostanie opisane, zostanie scharakteryzowane* itd.

1.4.3. Praca główna

Pracę główną stanowią poszczególne rozdziały i podrozdziały umieszczone pomiędzy Wstępem a Zakończeniem. Tak jak już wspominałem wcześniej, pracę licencjacką lub magisterską powinny stanowić co najmniej trzy rozdziały, nie powinno ich być natomiast więcej niż pięć. Przy założeniu, że praca będzie zawierała trzy rozdziały, dwa pierwsze powinny dotyczyć rozważań teoretycznych, trzeci natomiast powinien zawierać podstawy metodologiczne prowadzonych przez nas badań wraz z analizą tychże badań, wnioskami i konkluzjami oraz podsumowaniem.

Każdy rozdział powinien być logicznie powiązany z kolejnym. Podobnie jak każdy podrozdział również powinien być spójny z rozdziałem głównym. Objętość każdego rozdziału, a tym samym podrozdziałów powinna być zbliżona do siebie – jeśli pierwszy rozdział będzie liczył około 20 stron, wówczas drugi i trzeci również powinien liczyć podobną ilość stron. Niedopuszczalna jest sytuacja, w której jeden rozdział będzie liczył 20 stron, a drugi połowę, czyli 10 stron.

Początek każdego rozdziału powinno stanowić logiczne wyjaśnienie tego, co znajdzie się w całym rozdziale i poszczególnych podrozdziałach. Koniec rozdziału powinien zawierać podsumowanie rozważań podjętych w danej części pracy. Może także stanowić swoisty zwiastun tego, co znajdzie się w kolejnym rozdziale.

1.4.4. Zakończenie

Zakończenie powinno przede wszystkim korespondować ze Wstępem. W pierwszym akapicie powinniśmy odnieść się do przedmiotu naszych badań, następnie odpowiedzieć na pytania:

- 1) Czy zrealizowaliśmy założony cel badań?
- 2) Czy udało nam się odpowiedzieć na wszystkie pytania badawcze?
- 3) Czy udało nam się potwierdzić wszystkie przyjęte hipotezy? Jeśli nie, to dlaczego?
- 4) Które hipotezy udało się nam potwierdzić? Dlaczego?
- 5) Jakie mieliśmy trudności podczas pisania pracy?
- 6) Jakie mieliśmy trudności podczas prowadzenia badań?
- 7) W jaki sposób w/w trudności wpłynęły na kształt naszej pracy oraz wyniki badań?
- 8) Jaki wątek można byłoby rozwinąć w przyszłości, by

uzyskać szerszą wiedzę na podjęty przez nas temat, czego nie udało nam się osiągnąć w prowadzonych przez nas badaniach?

Pisząc **Zakończenie** używamy **czasu przeszłego**, na przykład: *opisałem, scharakteryzowałem, zaplanowałem, wyjaśniłem* lub *zostało opisane, zostało scharakteryzowane* itd.

ZADANIA DO WYKONANIA

1. Uszczegółów obszar swoich zainteresowań naukowych.
2. Dokonaj kwerendy bibliograficznej dostępnej literatury przedmiotu oraz dokumentów źródłowych na interesujący Cię temat.
3. Określ temat i tytuł swojej pracy licencjackiej lub magisterskiej.
4. Określ strukturę swojej pracy.
5. Sporządź plan działania w ramach swojej pracy dyplomowej.
6. Wypisz informacje, które powinny znaleźć się we wstępie Twojej pracy dyplomowej.
7. Wypisz informacje, które powinny znaleźć się w zakończeniu Twojej pracy dyplomowej.

ROZDZIAŁ II

PROWADZENIE BADAŃ

Każda praca empiryczna charakteryzuje się tym, że na podstawie przedstawionych wcześniej rozważań teoretycznych staramy się zweryfikować dane koncepcje za pomocą przeprowadzonych badań. Wyniki analiz służą nam do potwierdzenia lub zaprzeczenia istniejących w literaturze przedmiotu założeń. W niniejszym rozdziale przybliżę jedynie zarys prowadzenia badań w ramach pracy licencjackiej lub magisterskiej. Należy jednak pamiętać, że nie jest to podręcznik z metodologii badań społecznych czy pedagogicznych i opis poszczególnych działań jest jedynie wycinkiem całości, z którą każdy Student powinien zapoznać się przed rozpoczęciem pracy badawczej. Poza przedstawionym poniżej zarysem prowadzenia badań, każdy Dyplomant powinien jednak uzupełnić swoją wiedzę korzystając z literatury przedmiotu, bez której nie będzie w stanie skutecznie przeprowadzić badań.

2.1. Zastosowanie teorii

Teoria to zbiór pojęć, które są używane do definiowania lub wyjaśniania pewnych zjawisk społecznych (Silverman, 2012: 136). Bez teorii trudno byłoby nam sformułować pytania badawcze wraz z hipotezami, ponieważ nie wiedzielibyśmy nad czym w ogóle moglibyśmy się zastanawiać, a tym bardziej jakie możliwości odpowiedzi przyjąć. Różne teorie mogą w różny sposób opisywać interesujące nas zjawiska społeczne. Dzięki teorii możemy (Silverman, 2012:

146):

- 1) odpowiedzieć na pytania *co* i *jak*?
- 2) zauważyć proces zmian w różnych podejściach do danego zjawiska czy problemu;
- 3) porównać jedne aspekty zjawisk społecznych z innymi;
- 4) zwrócić uwagę na wynikanie jednych zjawisk z innych zjawisk;
- 5) wybrać interesujące nas założenia, na których chcielibyśmy skupić swoją uwagę podczas pisania pracy.

Po zapoznaniu się z teoriami dotyczącymi interesujących nas zjawisk i scharakteryzowaniu ich w rozdziałach teoretycznych pracy licencjackiej lub magisterskiej, możemy przejść do kolejnego etapu naszych działań - mianowicie do pracy badawczej - do sformułowania przedmiotu i celu badań. Bez wiedzy teoretycznej i jej opisu, zawartego w pierwszej części pracy dyplomowej, nie moglibyśmy rozpocząć pracy badawczej, ponieważ nie mielibyśmy podstaw merytorycznych, by móc formułować trafne pytania badawcze i hipotezy.

2.2. Przedmiot i cel badań

Aby nasze działania w ramach pisania pracy licencjackiej lub magisterskiej były efektywne i celowe, należy określić przedmiot swoich badań oraz ich cel.

Przedmiotem badań są wszelkiego rodzaju zjawiska, na temat których chcemy się czegoś dowiedzieć, np.:

Przedmiotem badań w mojej pracy będzie zjawisko spożywania alkoholu wśród młodzieży gimnazjalnej.

Celem badań jest natomiast lepsze poznanie interesującego nas zjawiska, np.:

Celem mojej pracy licencjackiej będzie ukazanie charakteru zjawiska spożywania alkoholu wśród uczniów Publicznego Gimnazjum Nr 1 we Wrocławiu.

2.3. Przygotowanie planu badania

Badania składają się z dwóch faz (Pilch, Bauman, 1998: 171-172):

- a) fazy koncepcyjnej;
- b) fazy badawczej.

W ramach **fazy koncepcyjnej** należy (Pilch, Bauman, 1998: 171-172):

- 1) określić temat, przedmiot i cel badań;
- 2) sformułować problemy badawcze;
- 3) sformułować hipotezy badawcze;
- 4) wybrać teren badań i określić dobór do próby;
- 5) określić zmienne i dobrać do nich wskaźniki;
- 6) określić metody, techniki i narzędzia badawcze;
- 7) przygotować narzędzia badawcze;
- 8) przeprowadzić badania pilotażowe.

W ramach **fazy badawczej** należy natomiast:

- 1) przeprowadzić badania właściwe;
- 2) uporządkować materiały;
- 3) dokonać kodyfikacji danych;
- 4) zweryfikować hipotezy;
- 5) dokonać interpretacji wyników badań;
- 6) sporządzić wnioski.

2.3.1. Problemy badawcze

Problem badawczy to bodziec intelektualny wywołujący reakcję w postaci badań naukowych (Nachmias, Nachmias, 2001: 220). Problemy badawcze mają postać py-

tań, na które powinniśmy uzyskać odpowiedzi w toku prowadzonych działań badawczych. Pytania badawcze mogą być dwojakiego rodzaju (Pilch, Bauman, 1998: 175-176):

1) **pytania rozstrzygnięcia** – zaczynają się partykułą *czy* i są na nie jedynie dwie odpowiedzi: *tak* lub *nie*, np.

a) *Czy chłopcy częściej spożywają alkohol niż dziewczęta?*

Na to pytanie możemy **jednoznacznie odpowiedzieć**:

- *Chłopcy częściej spożywają alkohol niż dziewczęta* albo
- *Chłopcy rzadziej spożywają alkohol niż dziewczęta*.

2) **pytania dopełnienia** – rozpoczynają się od zwrotów *jak*, *w jaki sposób* itp., np.

a) *Jakie są przyczyny spożywania alkoholu przez młodzież gimnazjalną?*

Na tak sformułowane pytanie **odpowiedź nie będzie jednoznaczna**, tak jak w przypadku pytań zamkniętych (pytań rozstrzygnięcia), np.

- *Łatwa dostępność alkoholu wpływa na rozwój alkoholizmu wśród młodzieży*.

Odpowiedzi na powyższe pytanie może być jednak wiele, wszystkie będą subiektywnymi stwierdzeniami.

W pracy licencjackiej lub magisterskiej powinniśmy sformułować jeden problem główny oraz kilka problemów szczegółowych, uzupełniających główny problem badawczy.

2.3.2. Hipotezy badawcze

Po sformułowaniu problemów badawczych, przystępujemy do kolejnego etapu naszej pracy badawczej, mianowicie, do określenia hipotez badawczych. **Hipotezy** są jedynie proponowanymi odpowiedziami na postawione wcześniej pytania badawcze (główne i szczegółowe), na które uzyskamy odpowiedzi po przeprowadzeniu badań właściwych. Wszystkie hipotezy powinniśmy zweryfikować podczas pracy badawczej, czyli potwierdzić je lub zaprzeczyć. Zaproponowane we wcześniejszym podrozdziale odpowiedzi na sformułowane pytania badawcze są założonymi hipotezami. Do każdego pytania badawczego należy sformułować hipotezę badawczą, np.

Pytanie badawcze:

- 1) *Jakie są przyczyny spożywania alkoholu przez młodzież gimnazjalną?*

Hipoteza może brzmieć:

- a) *Łatwa dostępność alkoholu wpływa na rozwój alkoholizmu wśród młodzieży.*

Należy pamiętać, że hipoteza do pytania badawczego powinna być tylko jedna. W jaki sposób ją sformułujemy, zależy od naszej wiedzy i subiektywnych odczuć (dlatego między innymi niezbędne jest wykorzystanie teorii do konkretyzowania naszych ustaleń).

2.3.3. Dobór próby i zmienne

Po sformułowaniu hipotez należy wybrać **teren do badań** i dokonać **doboru próby**, aby przejść do kolejnego etapu pracy badawczej, mianowicie do **ustalenia zmiennych**. Aby przeprowadzić badania empiryczne, będziemy potrze-

bować respondentów, wśród których owe badania zrealizujemy. Musimy zatem wybrać reprezentatywną próbę, czyli grupę osób, wycinek rzeczywistości, odzwierciedlający społeczność, w której dany problem czy zjawisko są obecne. Istotne podczas dokonywania wyboru jest to, by dana grupa reprezentowała wszystkie cechy ogólnej populacji. Przed wyborem terenu badań i określeniem doboru próby warto odpowiedzieć sobie raz jeszcze na pytania:

1) Czego chcę się dowiedzieć?

W tym przypadku będziemy posługiwać się sformułowanymi wcześniej pytaniami badawczymi, bo to na nie chcemy uzyskać odpowiedzi. Zatem biorąc za wzór jedno z wcześniej sformułowanych przeze mnie pytań: *Jakie są przyczyny spożywania alkoholu przez młodzież gimnazjalną?* chcemy poznać przyczyny spożywania alkoholu wśród młodzieży gimnazjalnej.

2) Od kogo chcę się tego dowiedzieć?

Zgodnie z wcześniej sformułowanym celem badawczym, informacje na temat przyczyn spożywania alkoholu chcielibyśmy uzyskać od młodzieży we wskazanym wcześniej Publicznym Gimnazjum Nr 1 we Wrocławiu.

Jeśli w celu badawczym nie wskazalibyśmy dokładnie, które gimnazjum nas interesuje, tak czy inaczej musielibyśmy wybrać jedną, konkretną szkołę (lub kilka szkół), w której lub w których chcielibyśmy przeprowadzić badania, ponieważ nie bylibyśmy w stanie zapytać wszystkich gimnazjalistów w Polsce o przyczyny ich ewentualnego spożywania alkoholu. Po wybraniu konkretnej placówki (placówek) musimy dokonać kolejnego wyboru, tym razem naszych respondentów. W przypadku kiedy badana przez nas grupa jest nieliczna, możemy zaangażo-

wać wszystkie osoby. Jednak jeśli szkoła ma wielu uczniów, należy wybrać konkretną ich ilość, która będzie stanowiła dla nas **próbę badawczą**. Wybór może być **celowy** lub **losowy**.

O czym należy pamiętać przy doborze próby?

Należy pamiętać, aby:

- a) ilość osób była proporcjonalna wiekowo (chyba, że celem naszych badań byłoby ustalenie jakiegoś faktu wśród jednej grupy wiekowej) – w przypadku wcześniej wskazanego przykładowego celu ważne będzie wybranie identycznej liczby uczniów z klas pierwszych, drugich i trzecich;
- b) ilość osób była proporcjonalna pod względem płci (chyba, że celem naszych badań byłoby jedynie chłopcy albo dziewczęta) – w naszym badaniu powinno uczestniczyć tyle samo dziewcząt co chłopców w poszczególnych grupach wiekowych.

Dobór próby jest również uzależniony od przyjętych metod badawczych, na temat których więcej informacji znajdzie się w podrozdziale 2.3.5. Prowadząc na przykład badania sondażowe i korzystając z kwestionariusza ankiety jesteśmy w stanie przebadać więcej osób, niż korzystając z metody indywidualnych przypadków, gdzie techniką będzie wywiad. Zasady proporcjonalności wiekowej i płciowej przy doborze celowym jest jednak wskazana niezależnie od stosowanych metod badawczych.

3) Czy przeprowadzenie badań będzie realne do wykonania?

W omawianym przeze mnie przypadku możemy za-

łożyć, że przeprowadzenie badań będzie realne do wykonania – istnieje możliwość, że uda nam się dotrzeć do dziewcząt i chłopców w danym gimnazjum. Powyższe pytanie jest istotne z punktu widzenia rozpoczęcia jakichkolwiek działań badawczych. Należy bowiem pamiętać, że nie zawsze przeprowadzenie badań będzie realne do wykonania. Temat może być dla nas niezwykle interesujący, jednak dotarcie do respondentów może być niemożliwe. Na przykład chcielibyśmy się dowiedzieć jakie są przyczyny podejmowania przez młodzież zachowań prostytucyjnych. Temat z pewnością jest ciekawy, tylko jakie jest prawdopodobieństwo, że dotrzemy do młodych osób, które się prostytuują? Gdzie mielibyśmy ich szukać? Jeśli nawet udałoby nam się znaleźć kilka osób, to nie mamy również pewności, że chcieliby oni z nami rozmawiać. Na to pytanie powinniśmy odpowiedzieć sobie jeszcze przed wyborem tematu pracy, o czym wspominałem w rozdziale pierwszym.

4) Czy niezbędne będzie uzyskanie zgody na przeprowadzenie badań?

Na przeprowadzenie badań niezbędne będzie uzyskanie zgody dyrekcji placówki. Może się bowiem okazać, że jej nie otrzymamy i będziemy musieli zmodyfikować wybór terenu naszych badań. Nie ma bowiem możliwości, by rozpocząć badania bez wcześniejszego uzyskania zgody osoby odpowiadającej za daną placówkę. W przypadku przeprowadzenia wywiadów poza terenem szkoły, mielibyśmy uzyskać jedynie zgodę potencjalnych respondentów na uczestnictwo w badaniu. Należy jednak pamiętać, że wówczas konieczne byłoby całkowite zrewidowanie celu naszego badania.

Jak ustalić zmienne?

Przede wszystkim należy przypomnieć, że określenie zmiennych to przełożenie pojęć na język badawczy, czyli czynniki i elementy, które można zmierzyć. Najczęściej występują dwie kategorie zmiennych:

- a) **zmienne zależne**, czyli takie, które badacz chce wyjaśnić;
- b) **zmienne niezależne**, czyli takie, za pomocą których badacz może wyjaśnić zmienne zależne. Zmienna niezależna to inaczej zmienna wyjaśniająca.

Przyglądając się sformułowanej przeze mnie wcześniej hipotezie można rozpocząć pracę nad ustaleniem zmiennych zależnych i niezależnych, by móc również wyznaczyć wskaźniki niezbędne do skonstruowania narzędzi badawczych.

Hipoteza brzmiała:

Łatwa dostępność alkoholu wpływa na rozwój alkoholizmu wśród młodzieży.

Patrząc na powyższe zdanie należałoby się zastanowić czego chcemy się dowiedzieć i dzięki czemu właśnie tego się dowiemy. Chcemy potwierdzić fakt, że łatwa dostępność alkoholu ma wpływ na to, że wśród młodych ludzi rozwija się zjawisko alkoholizmu. Teraz powinniśmy odpowiedzieć sobie na pytanie: **Co zależy od czego?** Czyli co jest zmienną zależną, a co niezależną? Kontynuując można stwierdzić, że:

*rozwój alkoholizmu wśród młodzieży
zależy od
dostępności alkoholu*

czyli

*zmienna zależna (jak sama nazwa wskazuje)
zależy od
zmiennej niezależnej.*

Podsumowując rozważania na temat zmiennych, można przyjąć, że w omawianym przypadku:

- a) **zmienną zależną** jest *rozwój alkoholizmu wśród młodzieży,*
- b) **zmienną niezależną** jest *dostępność alkoholu.*

Jak już wcześniej wspomniałem, prowadząc badania dążymy do wyjaśnienia zmiennych zależnych za pomocą zmiennych niezależnych, czyli w danym przypadku będziemy dążyć do wyjaśnienia *rozwoju zjawiska alkoholizmu wśród młodzieży z perspektywy łatwej dostępności alkoholu.* W jaki sposób to zrobić? Kolejnym etapem pracy badacza jest wyznaczenie wskaźników do zmiennych.

2.3.4. Wskaźniki

Wskaźniki to pewne wartości opisowe, za pomocą których można scharakteryzować zmienne, zmierzyć je. W związku z tym, że interesuje nas wyjaśnienie przyczyn *rozwoju alkoholizmu wśród młodzieży,* swoją uwagę skupimy na wyróżnieniu wskaźników do zaproponowanej wcześniej zmiennej niezależnej, czyli *dostępności alkoholu.*

Zmienna niezależna:

- 1) *dostępność alkoholu*

Wskaźniki:

- a) *możliwość kupna alkoholu przez nieletnich,*
- b) *ilość sklepów z alkoholem w pobliżu miejsca zamieszkania,*

c) *cena alkoholu.*

Wskaźniki posłużą nam zarówno do sformułowania pytań do kwestionariusza ankiety, do dyspozycji do wywiadu lub będziemy mogli je wykorzystać jako wyznacznik prowadzonych przez nas obserwacji – sposoby wykorzystania wyróżnionych wskaźników będą zależały od przyjętych od nas metod, technik oraz narzędzi badawczych.

2.3.5. Metody badawcze

Dla laika metody, techniki i narzędzia badawcze określają pewien sposób prowadzenia badań, jednak nie potrafi on wskazać różnicy pomiędzy tymi pojęciami. Student kończący studia z obszaru nauk społecznych powinien jednak wiedzieć różnice pomiędzy wymienionymi wcześniej terminami. Pierwszym krokiem w prowadzeniu badań będzie **wybór metody badawczej**, czyli pewnej koncepcji działań empirycznych. Kolejnym krokiem powinno być określenie czynności zmierzających do osiągnięcia celu badawczego, czyli **wybór techniki badawczej**. Po wyborze czynności, za pomocą których będzie można przeprowadzić badania, należy zastanowić się nad tym jakim **narzędziem** lub narzędziami tego dokonamy.

Jakie wyróżniamy metody badawcze w naukach społecznych?

Analizując literaturę przedmiotu, za Pilchem i Bauman możemy wyróżnić następujące metody badawcze (Pilch, Bauman, 1998: 41-53):

- 1) **eksperyment pedagogiczny** – czyli badanie wycinka rzeczywistości społecznej poprzez wprowadzenie nowego czynnika i obserwowanie zachodzących pod jego wpływem zmian;
- 2) **monografię pedagogiczną** – czyli opis instytu-

cji wychowawczych, celem którego jest szczegółowe rozpoznanie form działalności wychowawczej, struktury owej instytucji oraz efektywności prowadzonych w niej działań;

- 3) **metodę indywidualnych przypadków** – czyli tzw. studium przypadku, polegające na analizie jednostkowych losów ludzkich;
- 4) **metodę sondażu diagnostycznego** – czyli gromadzenie wiedzy na temat zjawisk społecznych, ich struktury, dynamiki w oparciu o dobraną grupę reprezentującą populację, w której dane zjawisko występuje.

Najpopularniejszymi metodami w prowadzeniu badań są metody: **sondażu diagnostycznego** oraz **studium przypadku**, zatem przede wszystkim na tych dwóch metodach skupię swoją uwagę podczas charakteryzowania technik i narzędzi badawczych.

2.3.6. Techniki badawcze

Do każdej metody należy dobrać technikę badawczą, do której niezbędne będzie wybranie narzędzia, za pomocą którego wykonamy badania. **Technika badawcza** jest działalnością praktyczną, czynnością poznawczą, za pomocą której będziemy mogli zweryfikować postawione wcześniej hipotezy badawcze.

Najczęściej wyróżnianymi technikami badawczymi są:

- 1) **obserwacja;**
- 2) **wywiad;**
- 3) **ankietowanie.**

Jakie techniki można dobrać do wspomnianych wcześniej metod badawczych?

- 1) Metoda sondażu diagnostycznego:

- a) obserwacja;
 - b) ankietowanie.
- 2) Metoda indywidualnych przypadków:
- a) obserwacja;
 - b) wywiad.

2.3.7. Narzędzia badawcze

Do każdej techniki badawczej należy dobrać **narzędzie badawcze**, które będzie można wykorzystać podczas pracy badawczej. Do wymienionych wcześniej trzech technik badawczych można zaproponować następujące narzędzia badawcze:

- 1) Obserwacja:
 - a) arkusz obserwacyjny;
 - b) dziennik obserwacji;
 - c) notatki;
 - d) opisy;
 - e) rejestracja dźwiękowa lub fotograficzna.
- 2) Wywiad:
 - a) kwestionariusz wywiadu;
 - b) dyspozycje do wywiadu.
- 3) Ankietowanie:
 - a) kwestionariusz ankiety.

Jak konstruować narzędzia badawcze?

1) Arkusz obserwacyjny i dziennik obserwacji

Prowadząc obserwację należy sporządzić **arkusz obserwacyjny**, w którym zostaną ujęte wszystkie interesujące nas elementy. Skąd je wziąć? Do tego posłużą nam wskaźniki, które wcześniej wyznaczymy z poszczególnych zmiennych ze sformułowanych przez nas hipotez. Poniżej

zamieszczam przykładowy arkusz obserwacji, którego szablon może być pomocny do sporządzenia własnego narzędzia badawczego.

Rysunek 5. Arkusz obserwacji.

1/1
00

Arkusz obserwacji
(fragment)

Rodzaj obserwacji: uczestnicząca ukryta

Treść obserwacji: rodzaj i nasilenie konfliktów wśród uczestników koła młodych przyrodników.
Zawiązywanie przyjaźni, solidarność grupowa, gesty koleżeństwa.

Miejsce i czas obserwacji: pracownia biol., październik-listopad 19

Prowadzący obserwację

Data	Opis konfliktu i reakcja wychowawcza nauczyciela	Inspiratorzy konfliktu	Uczestnicy konfliktu	Mediatorzy	Opis zajęcia	Kwalifikacja inne uwagi nauczyciela
3 X	1. Kłótnie o miejsce przy preparacie. Zazęgnane po wyjaśnieniach.	7	4,9,3	3	Obserwacja przy pomocy mikroskopu.	Konflikt słaby, nie wzbudził emocji.
	2. Sprzeczka o przygotowanie na następne zajęcia materiałów i preparatów.		7,8,12	3,9	Wyznaczanie zadań	Konflikt poważniejszy, wzbudził agresję i niechęć.
17 X	1. Popychanie się chłopców. Ten, który zaczął został zaatakowany przez dwu innych. Konflikt zażęgnany interwencją nauczyciela. Przyczyna nieznaną.	6	3,7		Prace porządkowe w pracowni.	Przyczyna powstała prawdopodobnie na zew nastr. W obronie kolegi wystąpił jeden z chłopców.
	2. Skarga dziewcząt na 2 chłopców o rzucanie pestkami. Jedna z dziewcząt fizycznie zaatakowała zaczepiających.	7,12	2,5,14		jw.	Zdarzenie miało raczej żartobliwy charakter, nie było znamion agresji.

Źródło: Pilch, Bauman, 1998: 158.

Dziennik obserwacji będzie bardzo podobny do arkusza obserwacyjnego, z tym że dziennik powinien być prowadzony codziennie (jak sama nazwa wskazuje).

2) Notatki, opisy, rejestracja dźwiękowa lub fotograficzna

W przypadku notatek i opisów narzędziem badawczym będzie po prostu notatnik, w którym będziemy opisywać wszelkie zaobserwowane, interesujące nas zachowania i działania uczestników.

3) Kwestionariusz wywiadu

Wywiad możemy przeprowadzić między innymi za pomocą kwestionariusza wywiadu. Układając pytania do kwestionariusza musimy pamiętać o tym, że generalnie wyróżniamy trzy rodzaje pytań (można je oczywiście podzielić jeszcze na podkategorie, ale nie jest to podręcznik z zakresu metodologii badań społecznych, więc ograniczę się jedynie do zarysowania tematu). Wyszczególniamy zatem pytania:

- a) zamknięte;
- b) otwarte;
- c) z kafeterią odpowiedzi.

Aby sporządzić pytania do kwestionariusza, musimy wrócić do przykładowej hipotezy, która brzmiała: *Łatwa dostępność alkoholu wpływa na rozwój alkoholizmu wśród młodzieży*. Przypomnę tylko, że z powyższej hipotezy wyróżniłem zmienne, do których zaproponowałem wskaźniki. Zabieg ten oczywiście należy powtórzyć do wszystkich sformułowanych hipotez. Konstruując kwestionariusz wywiadu skorzystamy ze wskaźników, na podstawie których sformulujemy pytania. Jak zatem dowiedzieć się, czy *dostępność alkoholu* wpływa na *rozwój alkoholizmu wśród młodzieży*? Co kryje się pod pojęciem *dostępność alkoholu* i jak będziemy mogli je zweryfikować? Wyróżniłem trzy wskaźniki:

- a) *możliwość kupna alkoholu przez nieletnich,*
- b) *ilość sklepów z alkoholem w pobliżu miejsca zamieszkania,*
- c) *cena alkoholu.*

Wskaźnik (a) można zweryfikować między innymi zadając następujące pytania w kwestionariuszu wywiadu:

- *Czy udało Ci się samodzielnie kupić alkohol?*
- *Czy chcąc napić się alkoholu miałeś(-aś) problem*

z jego kupnem?

Wskaźnik (b) można zweryfikować pytaniem:

- *Ile sklepów z alkoholem znajduje się w pobliżu Twojego miejsca zamieszkania?*

Wskaźnik (c) można zweryfikować pytaniami:

- *Czy chcąc napić się alkoholu kupujesz go za własne pieniądze?*
- *Czy cena alkoholu jest wysoka w stosunku do Twoich zasobów finansowych?*

Każdy wskaźnik można zweryfikować wieloma pytaniami. Mogą to być zarówno pytania otwarte (np. *jak?*), jak już zamknięte (*czy?*). Pytania zamknięte mogą również posiadać kafeterię, czyli zestaw proponowanych odpowiedzi.

Pytanie otwarte:

Co robisz chcąc kupić alkohol?

.....

W wykropkowanym miejscu respondent powinien udzielić odpowiedzi. Nie jest ona ograniczona kafeterią, zatem wszystkie reakcje są z metodologicznego punktu widzenia poprawne i cenne jako materiał badawczy.

Pytanie zamknięte:

Czy chcąc napić się alkoholu kupujesz go za własne pieniądze?

a) *tak*

b) *nie*

W przypadku pytań zamkniętych *Czy...?* poprawna jest tylko jedna odpowiedź: *tak* albo *nie*. Nie mamy możliwości, by wskazać inną.

Pytanie zamknięte z kafeterią:

Co robisz chcąc kupić alkohol? [wybierz tylko jedną odpowiedź]

a) kupuję samodzielnie w sklepie;

b) idę do znajomych i pijemy razem alkohol zakupiony przez nich;

c) inne

Pytanie zamknięte z kafeterią oferuje nam odpowiedzi, które możemy zaznaczyć. W odpowiedziach do niektórych pytań zostanie nam również zaproponowana pewna swoboda w postaci miejsca na własne zdanie (w tym przypadku odpowiedź [c] *inne...*), gdzie możemy wskazać odpowiedź zupełnie inną niż zaproponowane powyżej. Nie każde pytanie zamknięte z kafeterią oferuje jednak taką dowolność, wówczas należy wybrać jedną z podanych odpowiedzi (lub więcej niż jedną – komunikat na ten temat powinien znaleźć się przy odpowiednim pytaniu lub na początku kwestionariusza ankiety, w przypadku gdy we wszystkich pytaniach powinniśmy wskazać tylko jedną odpowiedź).

4) Dyspozycje do wywiadu

Dyspozycje do wywiadu to pytania lub zagadnienia zbudowane na bazie wyróżnionych wcześniej wskaźników, które docelowo mają posłużyć do uzyskania odpowiedzi na sformułowane pytania badawcze (weryfikując założone hipotezy). Kwestionariusz wywiadu rozdajemy naszym respondentom, dyspozycje do wywiadu służą nam natomiast do prowadzenia rozmowy kierowanej, opartej na bazie przygotowanych wcześniej elementów. Dyspozycje do wywiadu stanowią jedynie narzędzie pomocne dla osoby przeprowadzającej wywiad, nie przedstawiamy ich respondentom. Przykładowe dyspozycje do wywiadu, na rozważany przez

nas temat *spożycia alkoholu wśród młodzieży gimnazjalnej* zostały przedstawione na rys. 6.

Rysunek 6. Dyspozycje do wywiadu.

DYSPOZYCJE DO WYWIADU

1. Ustalić czy zła sytuacja finansowa rodziców wpływa na zwiększone spożycie alkoholu wśród młodzieży:
 - a) warunki mieszkaniowe;
 - b) zatrudnienie rodziców.
2. Ustalić czy młodzież w wyniku braku zajęć sięga po alkohol:
 - a) zajęcia dodatkowe w szkole oraz poza szkołą;
 - b) miejsce spędzania czasu wolnego;
 - c) spotkania ze znajomymi, z przyjaciółmi – miejsca spotkań oraz ich częstotliwość;
 - d) zainteresowania lub ich brak.
3. Ustalić hierarchię wartości młodzieży gimnazjalnej:
 - a) stosunek do rodziny;
 - b) stosunek do szkoły, nauki;
 - c) stosunek do pieniędzy;
 - d) stosunek do miłości.

Źródło: opracowanie własne.

5) Kwestionariusz ankiety

Kwestionariusz ankiety powinien być skonstruowany w podobny sposób do kwestionariusza wywiadu – jedyna różnica będzie taka, że wywiad przeprowadzamy z niewielką ilością osób, w badaniach ankietowych natomiast powinna wziąć udział większa ilość respondentów. Na rys. 7 można zobaczyć jak powinien wyglądać kwestionariusz ankiety. Ilość pytań może być oczywiście większa, należy jednak pamiętać o tym, na ile pytań sami bylibyśmy w stanie odpowiedzieć. Trzeba znaleźć złoty środek, by nie umieścić w kwestionariuszu ankiety zbyt małej ilości pytań, ale by również nie było ich zbyt wiele. Nie podam żadnej konkretnej liczby, ponieważ wszystko uzależnione jest od badanego przez nas problemu, ilości sformułowanych

hipotez, wyróżnionych zmiennych oraz wskaźników. Powinniśmy podejść do tego zadania ze zdrowym rozsądkiem, bo niedopuszczalne będzie sformułowanie na przykład 100 pytań. Przy dwudziestym respondenci będą już zmęczeni i prowadzone przez nas badania będą z pewnością nieefektywne. W kwestionariuszu nie powinniśmy umieszczać z kolei również na przykład tylko dwóch pytań, ponieważ będą one zbyt ogólne i rozważany przez nas problem badawczy pozostanie w dalszym ciągu nierozwiązaną zagadką. Cały czas miejmy na uwadze to, na ile pytań sami bylibyśmy skłonni z chęcią odpowiedzieć i starajmy się nie przekraczać tej liczby. Poprawność sformułowanych przez nas pytań do kwestionariusza ankiety oraz ich ilość zweryfikują jeszcze przeprowadzone **badania pilotażowe**, wówczas będziemy mieli pewność, że zrobiliśmy to poprawnie. O badaniach pilotażowych szerzej napisze w kolejnym podrozdziale.

Poniżej przedstawiam fragment przykładowego kwestionariusza ankiety (rys. 7). Oprócz pytań, które wcześniej sformułowujemy, należy także pamiętać o **kilku zdaniach skierowanych do respondentów, wyjaśniających nasze działania**. Powinniśmy w nich uwzględnić:

- a) Kim jesteśmy - z ramienia jakiej Katedry? Uczelni?
- b) Czym się zajmujemy? Na jaki temat prowadzimy badania?
- c) Czego w ogóle oczekujemy od naszych respondentów?
- d) W jaki sposób ankietowani powinni wypełnić nasz kwestionariusz? Jeśli nie napiszemy wprost jak ma na przykład wyglądać zaznaczanie prawidłowej odpowiedzi, czy powinna być tylko jedna prawidłowa, czy jest ich może więcej, wówczas może się to stać przyczyną wielu nieporozumień, a w rezultacie niewystarczającą ilością poprawnie wypełnionych kwestionariuszy i brakiem materiału badawczego. Pa-

miętajmy, że to co dla nas jest oczywiste, nie zawsze będzie oczywiste dla drugiej osoby.

- e) Informację na temat anonimowości i dobrowolności uczestniczenia w badaniach.

Cały czas należy pamiętać, że **pytania sformułowane do kwestionariusza ankiety**, a także do pozostałych **narzędzi badawczych, nie są przypadkowe** - są wynikiem wyróżnionych wcześniej wskaźników do zmiennych w poszczególnych hipotezach. Niedopuszczalne jest z punktu widzenia działań metodologicznych wypisywanie pytań „z kapelusza”.

Rysunek 7. Kwestionariusz ankiety.

Jestem studentem Wyższej Szkoły Biznesu i Nauk o Zdrowiu w Łodzi i prowadzę badania na temat spożycia alkoholu wśród młodzieży gimnazjalnej. Bardzo proszę o wypełnienie ankiety poprzez zaznaczenie jednej z podanych odpowiedzi. Ankieta jest w pełni dobrowolna oraz anonimowa, a jej wyniki posłużą jedynie do badań naukowych.

Dziękuję.

Jesteś:

- a) kobietą
- b) mężczyzną

Jesteś uczniem gimnazjum klasy:

- a) pierwszej
- b) drugiej
- c) trzeciej

1. Czy piłeś(aś) już kiedyś alkohol?

- a) tak
- b) nie
- c) nie pamiętam

2. Jak często pijesz alkohol?

- a) kilka razy dziennie
- b) kilka razy w tygodniu
- c) kilka razy w miesiącu
- d) rzadko
- e) w ogóle nie piję

3. Jaki rodzaj alkoholu pijesz najczęściej?

- a) piwo
- b) wino
- c) wódka
- d) inny (jaki?)

4. Jeśli pijesz alkohol, to od jak dawna to robisz?

- a) mniej niż miesiąc
- b) 2-6 miesięcy
- c) 7-12 miesięcy
- d) rok i dłużej

5. Jeśli spożywałeś(aś) alkohol, to skąd go miałeś(aś)?

- a) kupilem(am)
- b) zostałem(am) poczęstowany(a) przez kolegów
- c) zostałem(am) poczęstowany(a) przez dorosłych
- d) inne sytuacje (jakie?)

6. Czy ktoś namawiał Cię do picia alkoholu?

- a) tak, kolega, koleżanka – rówieśnik
- b) tak, starszy kolega, koleżanka
- c) tak, osoba dorosła – znajoma
- d) tak, osoba dorosła – nieznajoma
- e) tak, inna osoba (kto?)
- f) nikt mnie nie namawiał

itd.

Źródło: opracowanie własne.

2.4. Przeprowadzenie badań

Kolejnym etapem naszych działań, po przygotowaniu narzędzi badawczych, jest przeprowadzenie badań. Zanim jednak przystąpimy do badań właściwych, niezbędne jest **wykonanie badań pilotażowych**, czyli badań wstępnych, próbnych (na kilku respondentach), celem których jest zweryfikowanie poprawności zbudowania narzędzia badawczego, ustalenie czy przyjęty przez nas problem badawczy w ogóle występuje w badanej zbiorowości oraz sprawdzenie innych elementów organizacyjnych, np. możliwości dotarcia do respondentów.

Po przeprowadzeniu badań pilotażowych, zweryfikowaniu i wyjaśnieniu wszelkich problemów, można przejść do ustalenia harmonogramu badań właściwych. Jeśli w badaniach pilotażowych wszystkie nasze założenia okażą się trafne, wówczas możemy zacząć działać zgodnie z przyjętymi wcześniej formami. Jeśli jednak badania pilotażowe wykażą nieprawidłowości (np. w braku precyzyjności pytań w kwestionariuszu ankiety), wówczas należy dokonać korekty naszych uchybień i po raz kolejny przeprowadzić badania pilotażowe. Dopiero wtedy, gdy badania wstępne zostaną zrealizowane pomyślnie, wówczas można przystąpić do badań właściwych. Należy pamiętać o tym, by wszystkie poczynione kroki opisać w rozdziale badawczym, ponieważ badania pilotażowe są równie ważną czynnością, jak przeprowadzenie badań właściwych.

Po wyżej wymienionych zabiegach **przechodzimy do badań właściwych**. Badania pilotażowe w pewien sposób ułatwią nam dotarcie do respondentów, będziemy wiedzieli również czego możemy spodziewać się po ankietowanych przez nas osobach. Prowadząc badania za pomocą wywiadu lub ankietowania (wspominam o tych technikach badawczych, ponieważ podczas pisania prac licencjackich i magisterskich są one najbardziej powszechne) należy pa-

mieć o zapewnieniu komfortu respondentom. Przeprowadzając badania trzeba pamiętać, aby:

- 1) zapewnić rzeczywistość, nie tylko pozorną **anonimowość** ankietowanym,
- 2) **nie wywierać żadnego wpływu** na respondentów,
- 3) zapewnić szeroko pojęty **komfort** respondentom (np. mający na celu indywidualne odpowiadanie na pytania zawarte w kwestionariuszu ankiety podczas przeprowadzania badań ankietowych wśród uczniów w klasie).

2.5. Analiza danych

Po przeprowadzeniu badań właściwych należy **zebrać materiał badawczy** (kwestionariusze ankiet lub wywiadów, materiały dźwiękowe z przeprowadzonych wywiadów, notatki itp.) oraz dokonać jego analizy. Nie będę w tym miejscu opisywał sposobów kodowania uzyskanych z przeprowadzonych badań danych, ponieważ nie temu ma służyć niniejszy podręcznik. W literaturze przedmiotu dotyczącej metodologii badań znajdują się niezbędne informacje na ten temat. Chciałbym jednak zwrócić uwagę o czym trzeba pamiętać dokonując analizy danych:

- 1) należy **przeanalizować odpowiedzi na wszystkie pytania** zawarte w przygotowanych narzędziach badawczych – zgodnie z kolejnością ich zadawania;
- 2) jeśli jest taka możliwość, należy **uzupełniać opisy** analizowanych problemów **formami graficznymi czy tabelami**, aby rozważania były czytelne – podczas analizy kwestionariusza wywiadu lub ankiety będzie to możliwe, w przypadku analizy wypowiedzi uzyskanych podczas wywiadu przeprowadzonego na podstawie dyspozycji nie zawsze będzie to wy-

- konalne;
- 3) należy w miarę możliwości podawać **cytaty wypowiedzi respondentów**, by uwiarygodnić swoją analizę;
 - 4) **niewskazane jest, by powielać informacje**, które zostały wcześniej przedstawione w tabeli, za pomocą form graficznych (wykresów, rysunków, itp.) – nie pomaga to w zrozumieniu danego zagadnienia, świadczy jedynie o „sztucznym” zwiększaniu ilości stron swojej pracy licencjackiej lub magisterskiej;
 - 5) **każda tabela lub forma graficzna powinna być opatrzona choć krótkim komentarzem** – niedopuszczalne jest przedstawianie informacji zarówno w formie tabeli, jak i wykresów czy rysunków, na temat których nie znajdziemy poniżej lub powyżej żadnej uwagi.

2.6. Wnioski

Po przeprowadzeniu analizy danych, która powinna być swoistą relacją z przeprowadzonych badań, należy zredagować wnioski z tychże badań.

Na co należy zwrócić uwagę podczas formułowania wniosków?

Przede wszystkim:

- 1) konieczne jest **odniesienie się do sformułowanych wcześniej hipotez badawczych** i zweryfikowanie ich, czyli potwierdzenie lub zaprzeczenie naszych założeń;
- 2) analizując dane należy pamiętać o **kolejności podanych wcześniej hipotez**, a tym samym problemów badawczych – kluczem nie powinna być kolejność pytań ułożonych np. w kwestionariuszu ankiety, tylko kolejność pytań badawczych sformu-

lowanych w naszej pracy. Wnioski nie powinny być jedynie „suchą” relacją z przeprowadzonych badań, należy uzupełnić je własnymi refleksjami odniesionymi do uzyskanych podczas badań danych.

ZADANIA DO WYKONANIA

1. Zastosuj teorie w swojej pracy badawczej.
2. Określ przedmiot i cel prowadzonych przez siebie badań.
3. Sformułuj problemy badawcze.
4. Sformułuj hipotezy badawcze.
5. Określ zmienne oraz wskaźniki.
6. Dobierz metody, techniki oraz właściwe narzędzia badawcze.
7. Skonstruuj narzędzia badawcze.
8. Przeprowadź badania empiryczne.
9. Dokonaj analizy danych uzyskanych podczas badań.
10. Sformułuj wnioski z przeprowadzonych badań.

CZEŚĆ II

**PRACA
REDAKCYJNA**

ROZDZIAŁ I

ZASADY EDYTORSKIE

Po przejściu wszystkich etapów procesu przygotowywania pracy licencjackiej lub magisterskiej, począwszy od określenia obszaru swoich zainteresowań badawczych, poprzez przeprowadzenie badań, na analizie, wnioskach i zakończeniu finalizując, należy zwrócić uwagę na element redakcyjny naszej pracy. Istotny jest bowiem, oprócz zawartości merytorycznej, sposób zaprezentowania naszych działań, by zachęcały do zapoznania się z napisaną przez nas pracą, a nie zniechęcały do niej.

W kolejnych rozdziałach i podrozdziałach tej części podręcznika chciałbym przedstawić wszystkie niezbędne aspekty redagowania tekstu, by podczas czytania pracy odbiorca mógł skupić swoją uwagę jedynie na jej wartościach merytorycznych, by nie musiał rozpraszać się niechlujnością tekstu i zniechęcać brakiem profesjonalnego składu przygotowanego materiału.

Tak jak wspominałem już w poprzedniej części niniejszego podręcznika, nie zawsze struktura pracy i kolejność występowania w niej poszczególnych elementów jest tożsama z kolejnością tworzenia poszczególnych części składowych. Niemniej jednak w poniższych podrozdziałach chciałbym scharakteryzować elementy pracy licencjackiej i magisterskiej zgodnie z chronologią z punktu widzenia czytelnika. W części II nie będę zwracał uwagi na merytorykę działań, lecz na stronę techniczną tworzenia tekstu.

1.1. Układ pracy i tekstu

Z jakich elementów powinna składać się praca licencjacka lub magisterska?

- 1) strona tytułowa,
- 2) spis treści,
- 3) wstęp,
- 4) część właściwa pracy:
 - a) rozdział(y) teoretyczny(e),
 - b) rozdział metodologiczny wraz z analizą danych, wnioskami i konkluzjami (rozdział metodologiczny może również składać się z dwóch części – 1) opisu metodologii badań, 2) badań własnych wraz z wnioskami i konkluzjami),
- 5) zakończenie,
- 6) bibliografii,
- 7) spisu tabel, wykresów, rysunków itp. (w zależności od tego oczywiście, czy w tekście pojawiły się tabele czy inne formy graficzne i czy w ogóle jakieś umieściliśmy),
- 8) spis załączników, czyli kwestionariusza ankiety, wywiadu, itp.

W podrozdziale tym swoją uwagę skupię jedynie na formie strony tytułowej. Informacje na temat spisu treści, bibliografii, spisu tabel, wykresów itp. oraz załączników przedstawię pod koniec rozdziału I części II. Elementy związane ze wstępem, częścią właściwą pracy i zakończeniem, czyli komponenty merytoryczne zostały już scharakteryzowane w części I niniejszego podręcznika.

Strona tytułowa

Otwierając pracę pojawia się oczywiście strona tytułowa. O szczegółach, które powinny znaleźć się na tej stronie

już wspominałem w części I, teraz chciałbym skupić swoją uwagę na rozłożeniu poszczególnych składników i ich formie edycyjnej. Każda Uczelnia, Wydział, Katedra mają swoje szablony strony tytułowej pracy licencjackiej i magisterskiej. Generalnie wszystkie są bardzo podobne do zaproponowanej poniżej (rys. 8), jednak zawsze Student powinien sporządzić tę stronę zgodnie z wymaganiami swojej jednostki organizacyjnej w Uczelni.

Rysunek 8. Strona tytułowa pracy licencjackiej - szablon.

Wyższa Szkoła Biznesu i Nauk o Zdrowiu w Łodzi

Imię Nazwisko
nr albumu:

Tytuł pracy dyplomowej

Praca dyplomowa I stopnia
kierunek: Nazwa kierunku

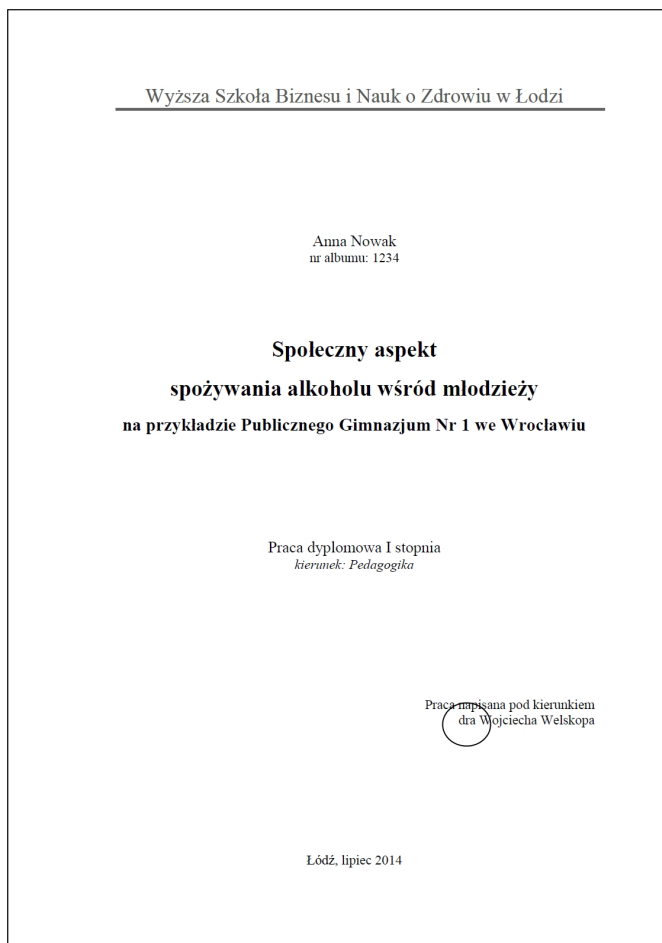
Praca napisana pod kierunkiem
tytuł/ stopień naukowy imię i nazwisko promotora

Łódź, lipiec 2014

Źródło: Zasady pisania pracy dyplomowej WSBiNoZ w Łodzi - załącznik nr 1 do procedury ZJK-D.01.

Wszystkie szczegóły należy oczywiście uzupełnić zgodnie z charakteryzującymi nas oraz naszą pracę danymi (przykład stanowi rys. 9).

Rysunek 9. Strona tytułowa pracy licencjackiej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Zasad pisania pracy dyplomowej WSBiNoZ w Łodzi - załącznik nr 1 do procedury ZJK-D.01*.

O ile uzupełnienie własnego imienia i nazwiska czy tytułu pracy nie powinno stanowić dla Studenta żadnego proble-

mu, o tyle pozwoliłem sobie zwrócić uwagę na jeden istotny element znajdujący się na stronie tytułowej, który stanowi źródło dylematów wielu Studentów. Mowa oczywiście o zaznaczonym okręgiem na rys. 9 skrócie *dra*.

Dlaczego „dra” a nie „dr”?

Otóż zgodnie z zasadami języka polskiego wszystkie skróty, podobnie jak wyrazy, odmieniamy przez przypadki. Zatem logicznym będzie, że praca została napisana pod kierunkiem *doktora Wojciecha Welskopa*, a nie *doktor Wojciecha Welskopa*. Skoro zatem skrót od słowa *doktor* to *dr*, to skrót od słowa *doktora* (czyli słowa *doktor* w dopełniaczu liczby pojedynczej) brzmi *dra* lub *dr*. (tak, nie ma błędu w druku, po skrótce *dr* w tym przypadku jest kropka). Dlaczego? Zgodnie z zasadami języka polskiego, jeśli skrót od wyrazu kończy się na tę samą literę co dany wyraz, wówczas po skrótce tym nie stawiamy kropki, np. *doktor* – *dr*, *magister* – *mgr*. Jeśli natomiast skrót danego wyrazu kończy się na inną literę niż ostatnia w danym wyrazie, wówczas piszemy ten skrót z kropką, np. *profesor* – *prof.*, *ulica* – *ul.*, *doktora* – *dr.*, *magistra* – *mgr.* lub odmieniamy skrót przez przypadki, wówczas napiszemy np. *doktora* – *dra*, *magistra* – *mgra*. Postawiona tutaj kropka jest kropką kończącą zdanie, a nie kropką po skrótce.

Reasumując zatem jak powinniśmy napisać, że praca licencjacka lub magisterska została opracowana pod kierunkiem (kogo?):

- *prof. dra hab. Adama Solaka* lub *prof. dr. hab. Adama Solaka*;
- *dra Wojciecha Welskopa* lub *dr. Wojciecha Welskopa*;
- *dr Wandy Baranowskiej* – w przypadku kobiet występuje tylko jedna forma skrótu, ponieważ powiemy czy napiszemy zarówno: *doktor Wanda Bara-*

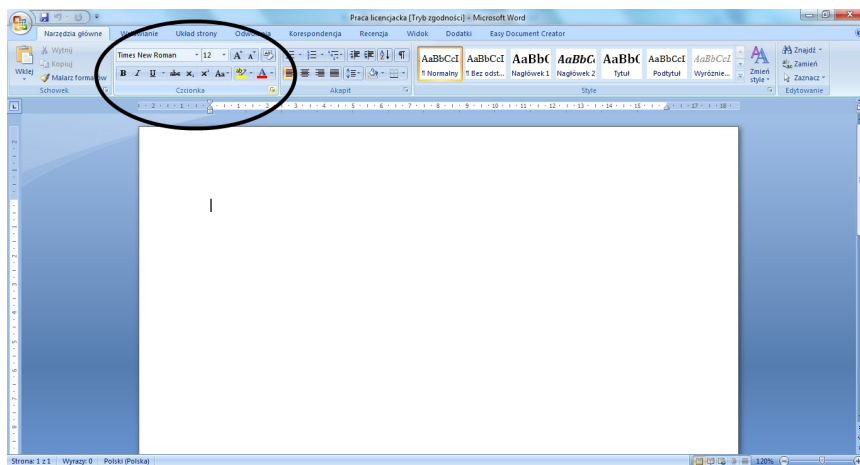
nowska, jak i w dopełniaczu liczby pojedynczej: *doktor Wandy Baranowskiej*.

1.1.1. Czcionka

Zaczynając pisać pracę licencjacką lub magisterską przede wszystkim należy wybrać edytor tekstu, w którym napiszemy naszą pracę. Idealnym moim zdaniem jest Word z pakietu MS Office, dlatego na bazie tego programu omówię poszczególne elementy edytorskie.

Pierwszym wyborem jakiego musimy dokonać podejmując się napisania pracy licencjackiej czy magisterskiej jest **wybór czcionki**. Z reguły rodzaj czcionki jest narzucony i zawarty w wymogach edytorskich Uczelni, jeśli jednak jest inaczej, właściwym wyborem będzie **Times New Roman**. Otwierając nowy dokument w edytorze Word, powinniśmy zwrócić uwagę na obszar zaznaczony na rys. 10 – **narzędzia główne** → **czcionka**.

Rysunek 10. Czcionka - szablon.

Źródło: opracowanie własne.

Na wskazanym obszarze znajdziemy informację na temat

rodzaju czcionki, jej wielkości i koloru. Reasumując, pracę licencjacką i magisterską napiszmy czcionką:

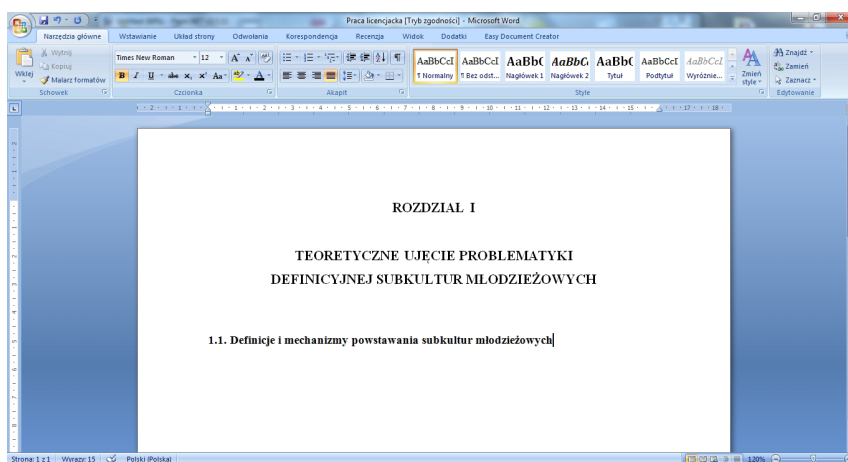
- a) **Times New Roman**,
- b) **o rozmiarze 12 pkt.**
- c) **w kolorze czarnym** – cała praca powinna zostać napisana czcionką w kolorze czarnym.

Mowa oczywiście o tekście rozdziałów oraz podrozdziałów. Inaczej rzecz ma się odnośnie tytułów tychże rozdziałów czy podrozdziałów. W tej kwestii szczególną rolę odgrywa zdanie promotora pracy. Jeśli nie zostaną nam narzucone wymogi odnośnie czcionki, powinniśmy zastosować w przypadku:

- 1) **tytułów rozdziałów - czcionkę Times New Roman, pogrubioną, 14 pkt., kolor czarny,**
- 2) **tytułów podrozdziałów - czcionkę Times New Roman, pogrubioną, 12 pkt., kolor czarny,**
- 3) **tekstu właściwego - czcionkę Times New Roman, 12 pkt., kolor czarny.**

Tytuły rozdziałów czasami również piszemy wielkimi literami (zobacz rys. 11).

Rysunek 11. Czcionka – tytuły rozdziałów i podrozdziałów.

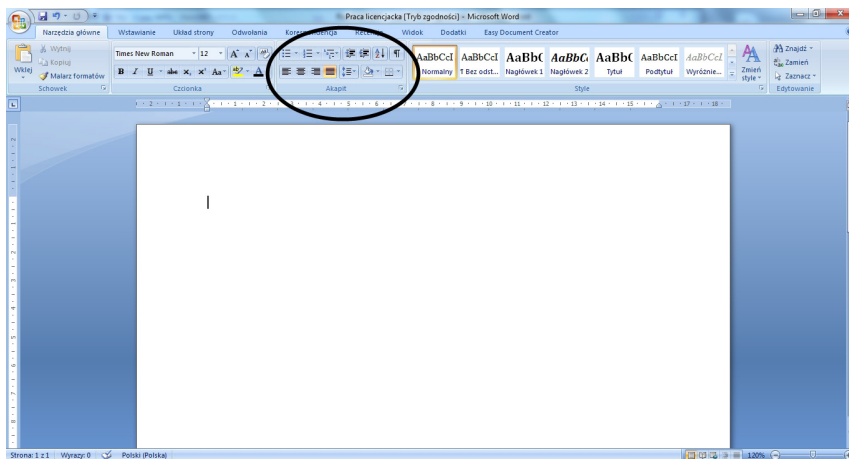

Źródło: opracowanie własne.

1.1.2. Akapit

Kolejną kwestią po wybraniu czcionki jest **akapit** oraz wszystkie związane z tym elementem ustawienia (rys. 12).

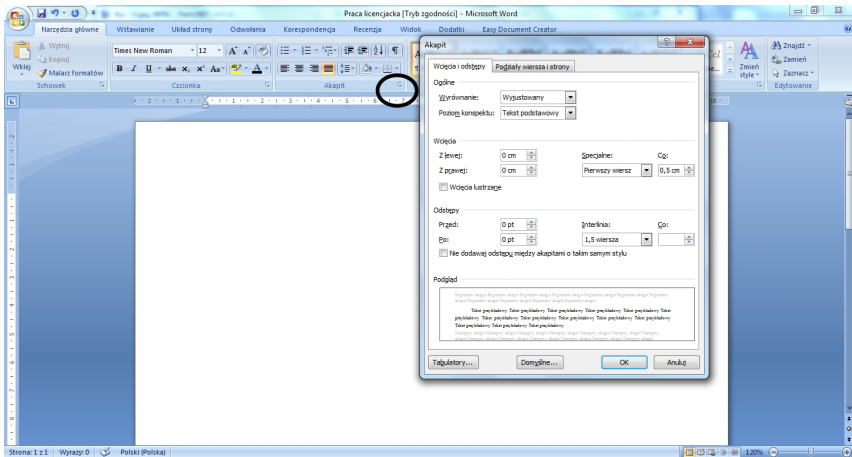
Rysunek 12. Akapit - szablon.

Źródło: opracowanie własne.

Aby dokonać ustawień związanych z akapitem, należy kliknąć w zaznaczone na rys. 13 miejsce – wówczas otwiera się dodatkowe okno z wyszczególnionymi funkcjami.

Rysunek 13. Akapit – ustawienia szczegółowe (1).

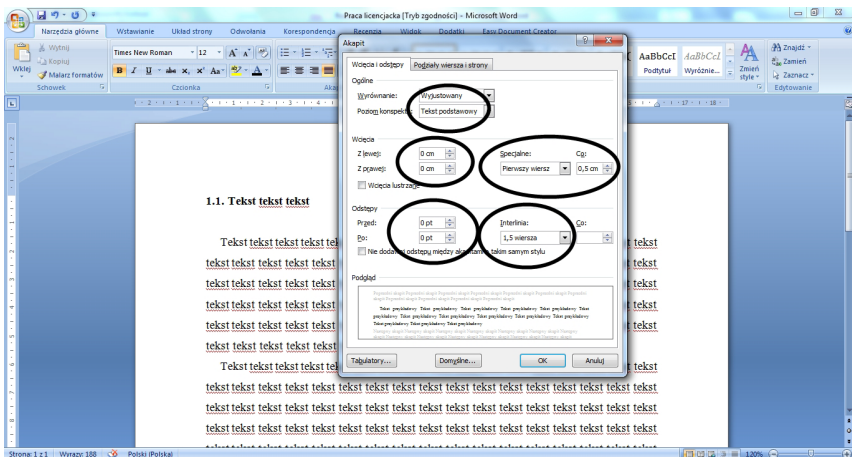

Źródło: opracowanie własne.

Dlaczego ustawienia akapitu są takie ważne?

Spójrzmy na rys. 14.

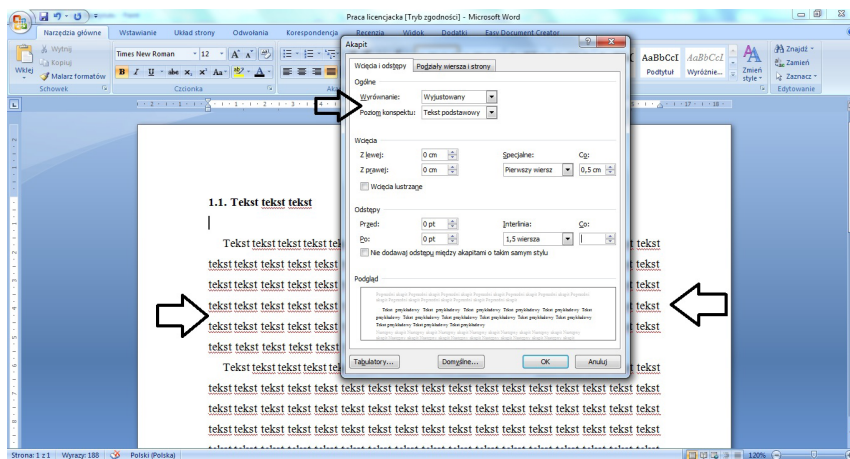
Rysunek 14. Akapit – ustawienia szczegółowe (2).

Źródło: opracowanie własne.

W pierwszej kolejności zwróćmy uwagę na ustawienia ogólne: wyrównanie i poziom konspektu. Tekst podstawowy, który jest **wyjustowany**, wygląda bardziej estetycznie od tekstu, który jest wyrównany do prawej lub lewej strony. Tekst, który jest wyjustowany, jest dopasowany zarówno do marginesu prawego, jak i lewego (rys. 15).

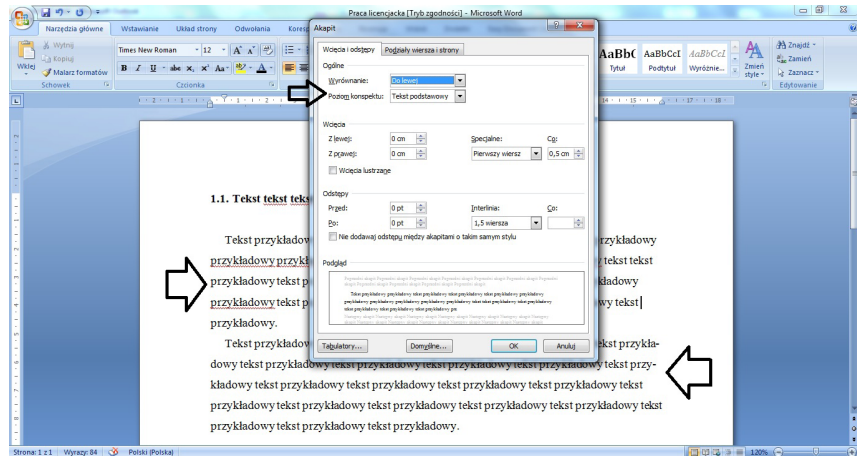
Rysunek 15. Akapit – tekst wyjustowany.

Źródło: opracowanie własne.

Jeśli natomiast wyrównamy tekst do lewej, cały dokument będzie wyglądał niechlujnie (porównaj z rys. 16). Podobnie będzie jeśli wyrównamy tekst do prawej.

Rysunek 16. Akapit – tekst wyrównany do lewej.

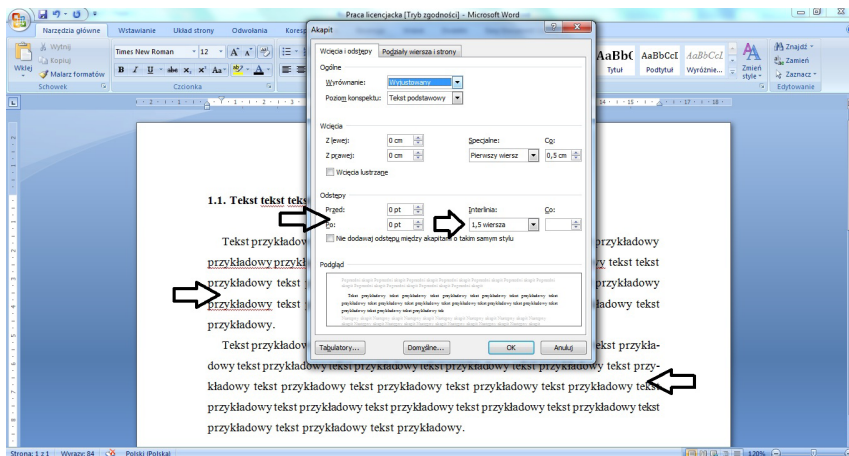

Źródło: opracowanie własne.

Istotne jest również ustawienie wcięć. Na rys. 16 wcięcia zostały ustawione na 0 cm zarówno z lewej, jak i z prawej strony, pierwszy wiersz natomiast został ustawiony na 0,5 cm. Wcięcie pierwszego wiersza może zostać oczywiście ustawione zgodnie z naszym życzeniem lub życzeniem promotora. **Pierwsze wcięcie**, to potocznie zwany akapit. Niedopuszczalne jest jednak, by akapity ustawiać tabulatorem. Jediną poprawną formą jest ustawienie prawidłowych wielkości we wskazanym na rys. 16 miejscu na **wcięcia specjalne**.

Ważnym elementem ustawień akapitu są również odstępy (rys. 17). Na wzorcowym rysunku zostały ustawione na **0 pt przed** i **0 pt po**. **Interlinia** została ustawiona natomiast na **1,5 wiersza**. Są to oczywiście standardowe ustawienia i każdy Student może spotkać się z innymi w wytycznych przygotowanych przez swoją Uczelnię czy promotora. Jeśli jednak nie będzie tak szczegółowych wytycznych, by praca wyglądała estetycznie, polecam ustawienia zaprezentowane na rys. 17.

Rysunek 17. Akapit – odstępy i interlinia.

Źródło: opracowanie własne.

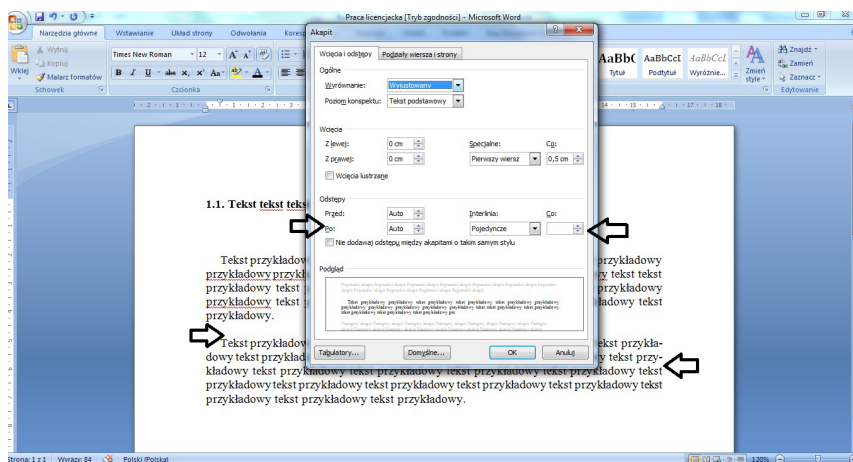
Ustawienie odstępów **przed** i **po** nie jest takie oczywiste jak mogłoby się wydawać. Jeśli zerkniemy na pierwotne ustawienia w dokumencie, na którym obecnie pracujemy, może się okazać, że ustawienia te są zupełnie inne lub w ogóle ich brakuje (*przed* lub *po* brakuje na przykład jakiegokolwiek wartości). Brak wpisanej wartości nie jest jednoznaczne z wartością 0 pt. Czasami jesteśmy zdziwieni, że tekst, który napisaliśmy bądź skopiowaliśmy z innego dokumentu, nie jest jednorodny i każdy akapit wygląda inaczej – jest to właśnie spowodowane błędnym ustawieniem **odstępów przed i po**.

Idealnie sformatowany akapit daje nam pewność, że praca będzie wyglądała estetycznie, a promotor i recenzent na pewno wyróżnią tę wartość podczas oceniania naszych wysiłków. Należy pamiętać, że błędy redakcyjne automatycznie obniżają wartość naszej pracy dyplomowej i podobnie jak w przypadku poprawnej edycji otrzymamy punkty podnoszące ocenę naszej pracy, w przypadku niewłaściwej edycji pracy nie otrzymamy tychże punktów, a tym samym

ocena końcowa naszej pracy będzie niższa.

Na rys. 18 zostały przedstawione odstępy *przed* i *po auto*, interlinia natomiast została ustawiona na pojedynczą. Porównując rys. 17 z rys. 18 można zauważyć, że na tym drugim pojawiły się nienaturalne odstępy pomiędzy dwoma akapitami, które nie są pożądane. Pojedyncza interlinia jest mile widziana w książkach, jednak w pracy licencjackiej i magisterskiej tekst jest bardziej czytelny dla odbiorców, kiedy interlinia wynosi 1,5 wiersza (patrz rys. 17).

Rysunek 18. Akapit – odstępy auto i pojedyncza interlinia.

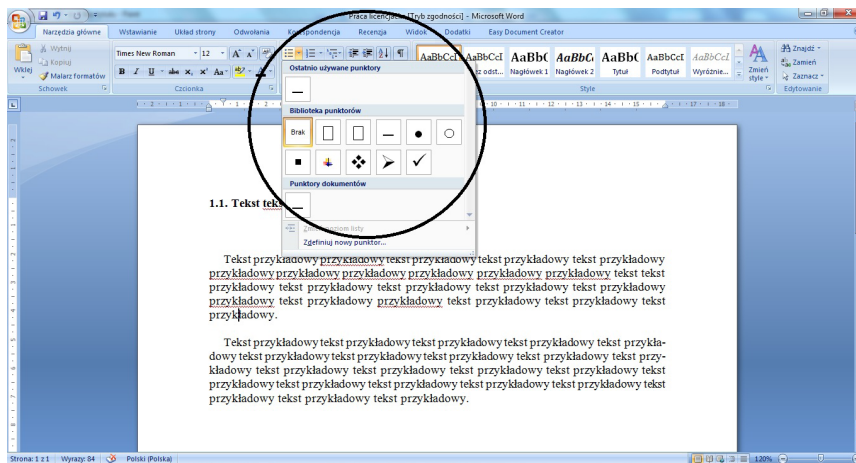

Źródło: opracowanie własne.

Punktory i numerowanie

W zakładce **narzędzia główne** → **akapit** istotne są również **punktory** i **numerowanie** (rys. 19).

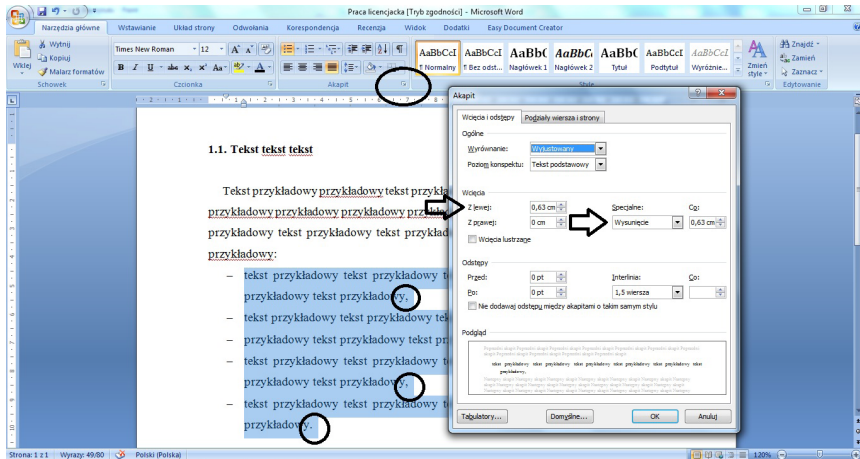
Rysunek 19. Akapit - punktory.

Źródło: opracowanie własne.

Na przedstawionym rysunku (rys. 19) można zauważyć wiele rodzajów punktatorów. Im prostsze punktory zastosujemy w swojej pracy licencjackiej lub magisterskiej, tym lepiej. Punktory stosujemy wówczas gdy chcemy wyszczególnić jakieś elementy bez konieczności ich wyliczenia (do tego posłużą nam funkcja numerowania). Wybór interesującego nas punktora to jednak początek poprawnie wykonanego zadania. Wypunktowany tekst należy bowiem sformatować i zadbać, aby punktory w całej pracy wyglądały tak samo – miały ten sam znak oraz identyczne wcięcia. Jak je ustawić?

Rysunek 20. Punktory - wcięcia.

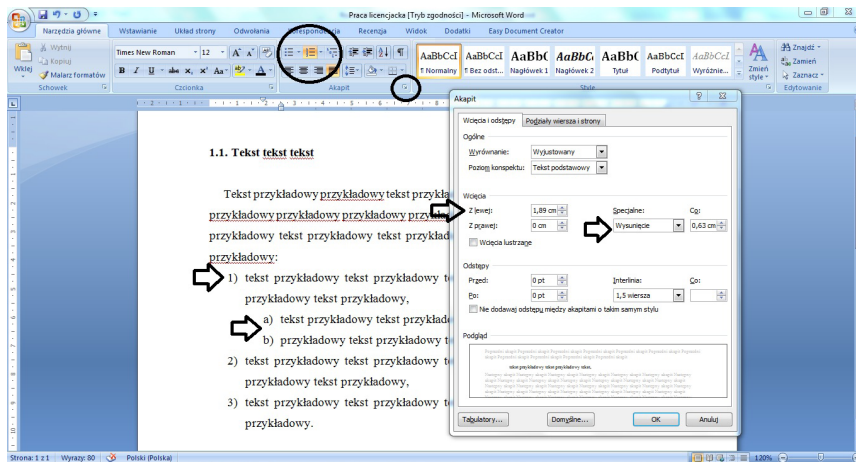

Źródło: opracowanie własne.

Aby punktory wyglądały tak jak chcemy, należy zaznaczyć wypunktowany tekst, wejść w rozszerzenie akapitu (zaznaczone na rys. 20). Po rozwinięciu rozszerzenia ustawiamy **wcięcie z lewej na 0,63 cm**, identyczne **wysunięcie specjalne na 0,63 cm** i gotowe. Jeśli wcięcia z lewej i wysunięcia specjalne będą miały inne wartości, wówczas wypunktowany tekst nie będzie ułożony idealnie pod sobą. Zaproponowane przeze mnie wartości (0,63 cm) nie są oczywiście obligatoryjne i można je zmienić wedle życzenia, jednak moim zdaniem właśnie w taki sposób ustawione punktory wyglądają estetycznie. Istotne przy wylizczaniu kolejnych elementów jest także używanie znaków przestankowych – przecinków, średników i kropek. Na rys. 20 zaproponowałem użycie przecinka po każdym wymienionym elemencie (można zastąpić go na przykład średnikiem). Kropka na końcu naszej „wyliczanki” jest jednak obligatoryjna. Stosowanie znaków przestankowych zarówno w punktowaniu, jak i numerowaniu, o którym również

zaraz napiszę, należy traktować na równi ze stosowaniem tychże znaków w całym tekście właściwym naszej pracy.

Rysunek 21. Numerowanie - wcięcia.

Źródło: opracowanie własne.

Jeśli numerujemy wyliczane przez nas elementy, wówczas również należy zwrócić uwagę na wcięcia oraz wysunięcia – ustawienia wykonujemy analogicznie do ustawień punktatorów. Mając potrzebę uszczegółowienia swoich wyliczeń, stosując podpunktory (a), (b) itd. należy zwrócić uwagę na ustawienia wcięć – na rys. 21 wcięcia z lewej zostały w takim przypadku ustawione na 1,89 cm, czyli trzykrotną wartość wcięcia 0,63 cm. Wartość 1,89 cm dotyczy podpunktatorów (a), (b) itd., wartość 0,63 cm dotyczy natomiast punktatorów (1), (2) itd. Odstępy *przed* i *po* oraz interlinia pozostają niezmiennie w całej pracy.

1.1.3. Ustawienia strony

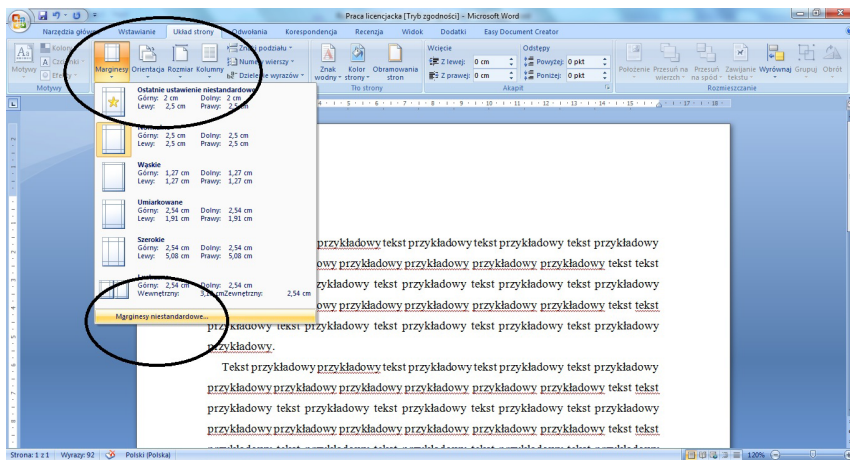
Ustawienia akapitu to dopiero początek prac redakcyjnych. Kolejnym krokiem są ustawienia strony, między in-

nymi **marginesy**, **dzielenie wyrazów** czy **wstawianie numerów stron**.

Marginesy

Aby ustawić marginesy, należy wejść w **układ strony** → **marginesy**. Standardowo marginesy strony ustawione będą na 2,5 cm z każdej strony (prawy, lewy, górny i dolny). Zazwyczaj jednak oczekiwania odnośnie marginesów pracy licencjackiej i magisterskiej ustalone są w wytycznych redakcyjnych każdej uczelni, wydziału czy katedry. W związku z tym, że prace dyplomowe należy oprawić przed ich złożeniem, konieczny jest dodatkowy margines właśnie na tę oprawę (dodatkowy 1 cm). Przyjmując zatem, że lewy margines powinien wynosić 3,5 cm, a pozostałe po 2,5 cm, musimy wejść w ustawienia marginesów niestandardowych, by zmienić swoje domyślne ustawienia (rys. 22).

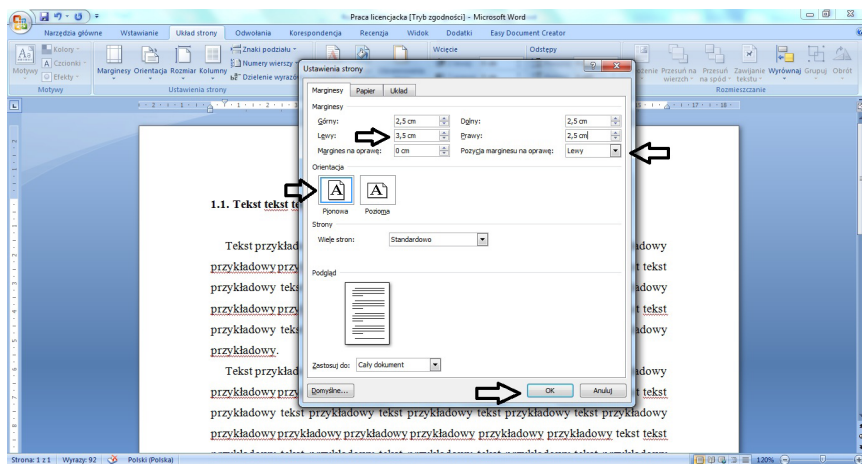
Rysunek 22. Układ strony - marginesy.

Źródło: opracowanie własne.

W rozszerzeniu marginesów niestandardowych do lewego marginesu należy zazwyczaj dodać 1 cm na oprawę, zatem lewy margines powinien wynosić 3,5 cm. Ważne jest także zaznaczenie pozycji **marginesu na oprawę** – w przypadku pracy licencjackiej i magisterskiej powinna to być **lewa strona, orientacji poziomej tekstu** (rys. 23). Po ustawieniu elementów zgodnie z potrzebą ważne jest także kliknięcie OK, ponieważ bez tego ustawienia pozostaną niezmienione.

Rysunek 23. Układ strony – marginesy niestandardowe.

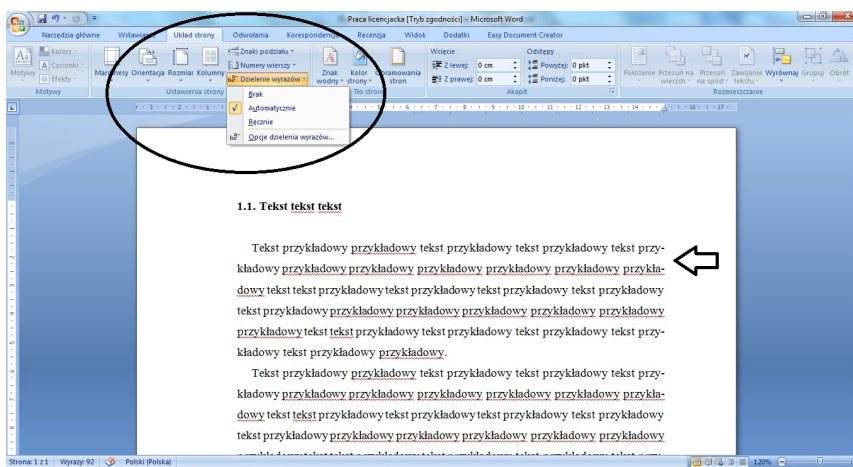
Źródło: opracowanie własne.

Dzielenie wyrazów

W zakładce **układ strony** istotnym elementem redakcyjnym jest również **dzielenie wyrazów**, aby słowa, które pojawiają się w naszym tekście nie były zbyt rozszczerzone. Aby ustawić dzielenie wyrazów należy w **układzie strony** wejść w **dzielenie wyrazów** (rys. 24) i zaznaczyć **automatyczne**. W całym dokumencie pisany tekst będzie na bieżąco dzielony zgodnie z zasadami języka polskie-

go. Dzielenie wyrazów nie jest oczywiście obligatoryjne i rzadko znajduje się wśród wytycznych edycyjnych do prac licencjackich i magisterskich, jednak porównując tekst, w którym zastosowano dzielenie wyrazów z tekstem, w którym nie wykorzystano tej funkcji można zauważyć pozytywną różnicę na rzecz dzielenia wyrazów.

Rysunek 24. Układ strony – dzielenie wyrazów.

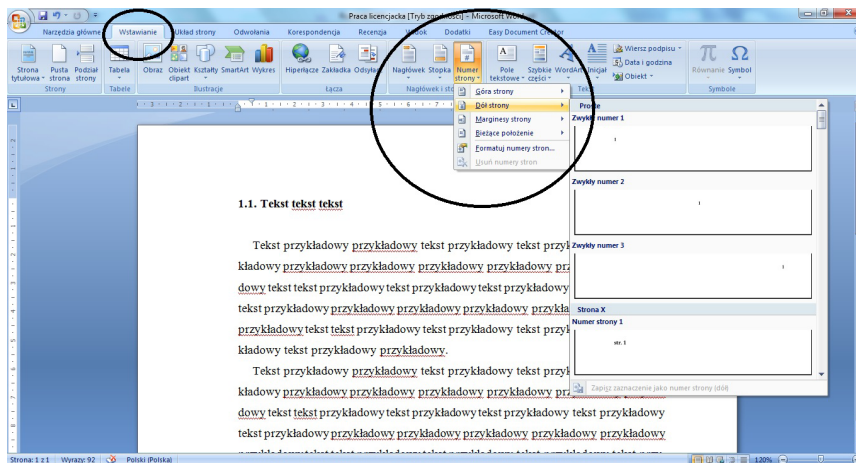

Źródło: opracowanie własne.

Numery stron

Ważnym elementem podczas redagowania tekstu jest także wstawianie numerów poszczególnych stron (rys. 25). Aby wstawić numery stron należy wejść w zakładkę **wstawianie**, następnie **numer strony**, gdzie możemy wybrać charakter wstawianego numeru strony (góra strony lub dół strony). Wybór stanowi dla nas również miejsce wstawienia tegoż numeru – lewa strona dokumentu, środek albo prawa strona dokumentu – wybór należy do nas.

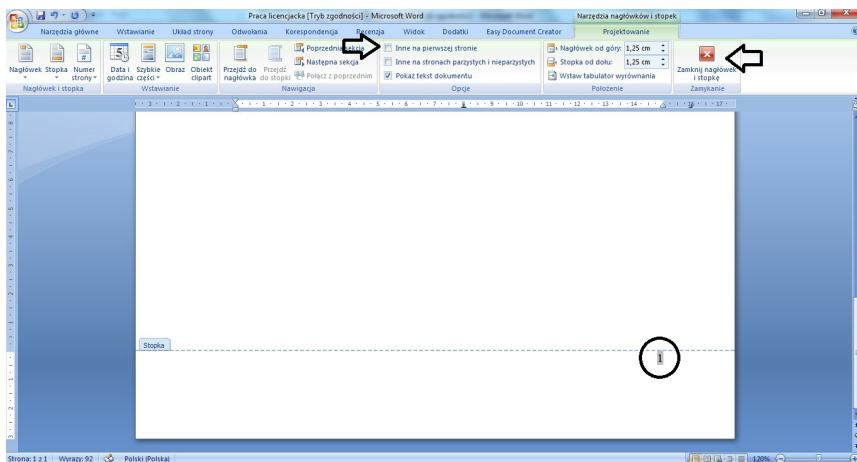
Rysunek 25. Wstawianie – numery stron.

Źródło: opracowanie własne.

Po wstawieniu konkretnego szablonu numeru strony możemy być pewni, że forma ta będzie widoczna na wszystkich stronach w dokumencie. Kolejnym elementem, który automatycznie pojawi się po wybraniu opcji wstawienia numeru strony będzie zakładka projektowanie. W zakładce tej możemy zaznaczyć czy chcemy, aby numer strony pojawiał się na wszystkich stronach dokumentu – opcja ta jest bardzo ważna w przypadku, gdy w jednym dokumencie przygotowujemy całą pracę licencjacką lub magisterską, gdzie na stronie tytułowej nie wstawiamy numeru strony. Jeśli nie chcemy, aby numer strony pojawił się na stronie tytułowej, wówczas należy zaznaczyć opcję **inne na pierwszej stronie** (rys. 26). Po wybraniu interesujących nas opcji należy **zamknąć nagłówek i stopkę**, a tym samym zatwierdzić dokonany wybór.

Rysunek 26. Projektowanie – numery stron.

Źródło: opracowanie własne.

1.2. Prezentacje graficzne

W wielu pracach badawczych, aby przedstawić wyniki swoich badań, konieczne jest umieszczenie w swojej pracy licencjackiej lub magisterskiej prezentacji graficznych. Mogą to być tabele, w których zawrzemy uzyskane dane empiryczne, mogą to być także wykresy, rysunki lub fotografie. Niezależnie od formy prezentacji graficznej umieszczonej w pracy, konieczne jest prawidłowe jej podpisanie i zaznaczenie źródła, z którego skorzystaliśmy.

1.2.1. Tabele

Każda tabela umieszczona w tekście powinna zostać podpisana wraz ze wskazaniem źródła jej pochodzenia (patrz tabela 1). Istnieją różne formy tytułowania tabel, jak i innych form graficznych oraz stosowania informacji na temat źródła. Poniżej proponuję formę polegającą na

umieszczeniu tytułu nad tabelą, a opisu źródła pod tabelą (patrz tabela 1). Tabele podpisujemy tym samym rodzajem czcionki, rozmiar czcionki powinien być mniejszy niż rozmiar czcionki tekstu właściwego (w naszym przypadku jest to Times New Roman, rozmiar 10). Tekst może być również pogrubiony, ale nie ma takiej konieczności.

Tabela 1. Inicjacja alkoholowa wśród chłopców i dziewcząt z wyróżnieniem poszczególnych klas.

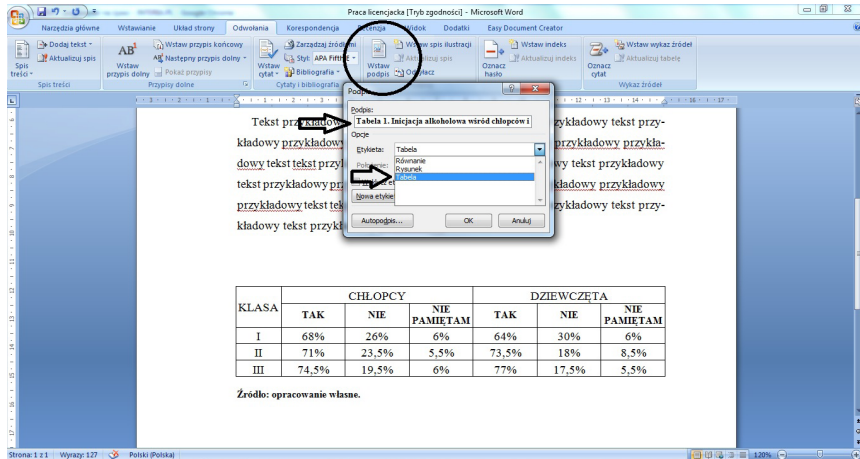
KLASA	CHŁOPCY			DZIEWCZĘTA		
	TAK	NIE	NIE PAMIĘTAM	TAK	NIE	NIE PAMIĘTAM
I	68%	26%	6%	64%	30%	6%
II	71%	23,5%	5,5%	73,5%	18%	8,5%
III	74,5%	19,5%	6%	77%	17,5%	5,5%

Źródło: opracowanie własne.

W jaki sposób najszybciej wstawić podpis nad tabelą?

Idealnym narzędziem jest **wstaw podpis** w zakładce **recenzja** (rys. 27). Wybierając właściwy podpis (spośród równania, rysunku i tabeli), a także wpisując konkretny tytuł podpisu uzyskamy automatycznie podpis nad interesującą nas tabelą. Dlaczego automatyczne wstawianie podpisów jest wygodniejsze od ręcznego podpisywania tabeli? Ponieważ nie musimy pilnować numeracji tychże tabeli – program zrobi to za nas – nie wstawi dwóch tych samych numerów tabel, nie opuści również kolejnego numeru, zatem zaoszczędzimy czas. Jeśli chodzi o źródło, to w danym przypadku tabela została opracowana przeze mnie, zatem źródłem będzie **opracowanie własne**.

Rysunek 27. Recenzja – wstaw podpis.

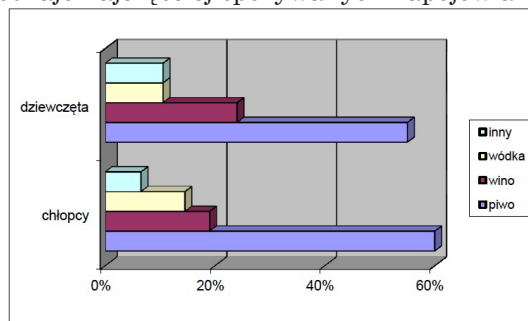

Źródło: opracowanie własne.

1.2.2. Wykresy, rysunki i inne schematy

To, w jaki sposób będziemy wstawiać podpisy tabel, wykresów czy innych schematów, nie ma większego znaczenia, wybierzemy najwygodniejszy dla nas. Istotne jest jednak to, że każda prezentacja graficzna powinna mieć tytuł wraz z podaniem źródła (wykres 1).

Wykres 1. Rodzaje najczęściej spożywanych napojów alkoholowych.

Źródło: opracowanie własne.

1.2.3. Fotografie

Jeśli umieszczane w pracy prezentacje graficzne nie zostały opracowane przez nas, tylko zaczerpnięte z literatury lub witryny internetowej, taka informacja również musi pojawić się pod danym schematem (np. fot. 1). W przypadku źródła internetowego istotne jest podanie także, podobnie jak w przypadku bibliografii, daty dostępu do danego źródła.

Fotografia 1. Sala lekcyjna.

Źródło: http://sp353.pl/obiekt/img_2048/ [dostęp: 12.07.2014].

1.3. Cytaty i cytowania

Cytowanie, czyli przywoływanie czyichś słów w tekście jest powszechnym zabiegiem stosowanym przez osoby piszące prace licencjackie i magisterskie. Należy jednak pamiętać, by ograniczać ich ilość jedynie do przypadków, w których mamy obawę, że nie będziemy potrafili sparafrazować słów danego autora i sens wypowiedzi będzie sprzeczny z założonym. Praca licencjacka czy magisterska zazwy-

na rys. 28).

Niedopuszczalne jest natomiast stosowanie zarówno cudzysłowu, jak i zaznaczania tekstu kursywą (rys. 29).

Rysunek 29. Cytat w tekście – nieprawidłowy.

„Tekst przykładowy przykładowy tekst przykładowy tekst przykładowy tekst przykładowy przykładowy przykładowy przykładowy przykładowy przykładowy przykładowy tekst tekst przykładowy tekst przykładowy tekst przykładowy tekst przykładowy tekst. (...) Przykładowy przykładowy przykładowy przykładowy przykładowy przykładowy przykładowy przykładowy tekst. (...) Tekst przykładowy tekst przykładowy tekst przykładowy tekst przykładowy tekst przykładowy przykładowy przykładowy” (Przypis, 2014: 24).

Źródło: opracowanie własne.

1.4. Przypisy

Kolejnym elementem, bez znajomości którego nie zredagujemy poprawnie pracy licencjackiej lub magisterskiej, są przypisy. O tym, że po każdym cytacie w cudzysłowie powinien znaleźć się przypis już wspominałem. Jednak należy pamiętać także o tym, że po każdym akapicie, który stanowi odrębną myśl, a nie jest ona naszą autorską myślą, należy również podać źródło w postaci przypisu.

1.4.1. Rodzaje przypisów

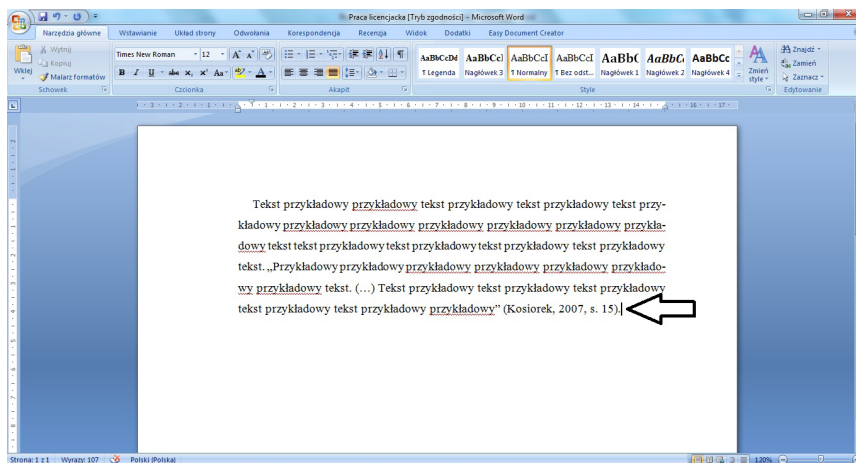
Generalnie istnieją dwa rodzaje przypisów: tzw. **dolne** oraz **harwardzkie, czyli w tekście**. Można wyróżnić jeszcze przypisy końcowe, jednak w pracach licencjackich i magisterskich ten rodzaj przypisów nie jest powszechny. Sposoby zamieszczania informacji bibliograficznych zarówno w przypisach dolnych, jak i harwardzkich mogą być jednak różne. W tym przypadku dużą rolę odgrywają promotor oraz sformułowane w danej uczelni wytyczne od-

justowany.

Przypisy harwardzkie

Przypis harwardzki to inaczej przypis umieszczany w tekście (rys. 31). Tego typu przypis, co można zauważyć na poniższym rysunku, jest uboższy w treści i umieszczony w tekście. Wszystkie informacje na temat źródła są podawane w nawiasie po każdym akapicie. Nie ma jednoznacznej odpowiedzi, który rodzaj przypisów jest lepszy – ilu ludzi, tyle zdań na ten temat.

Rysunek 31. Przypis harwardzki.

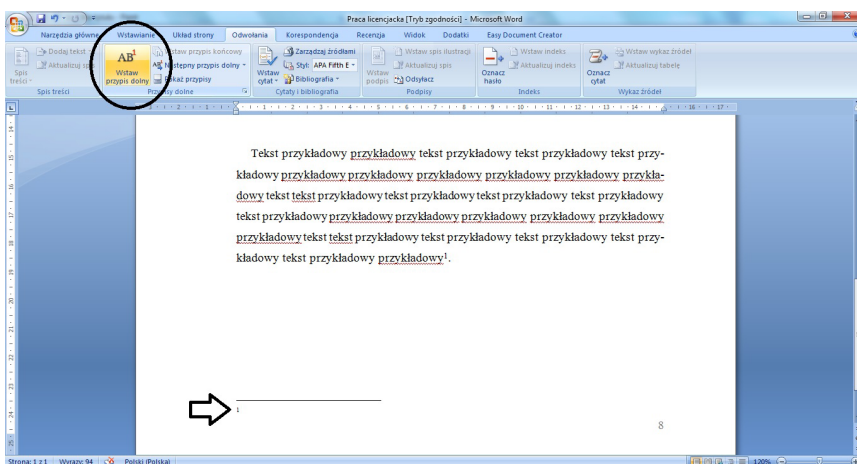
Źródło: opracowanie własne.

1.4.2. Wstawianie przypisów

Sposób wstawiania przypisów jest różny w zależności od tego, jaki rodzaj przypisów wybierzemy. O ile w przypadku przypisów w tekście sprawa jest jasna, ponieważ najwygodniej jest wstawiać je „ręcznie”, tzn. otwierając nawias na końcu akapitu i wpisując w ten nawias interesują-

ce nas informacje, to w sytuacji wykorzystania przypisów dolnych, warto jest wykorzystać edytor tekstu i jego opcje w tym zakresie. Jeśli chodzi zarówno o przypisy dolne, jak i harwardzkie, to alternatywą do ręcznego ich wstawiania lub umieszczania ich z pomocą edytora tekstu są różnego rodzaju menadżery bibliografii (np. Citavi). Przechodząc jednak do kwestii umieszczania przypisów dolnych w edytorze tekstu Word, problem został zilustrowany na rys. 32.

Rysunek 32. Wstawianie przypisów dolnych.

Źródło: opracowanie własne.

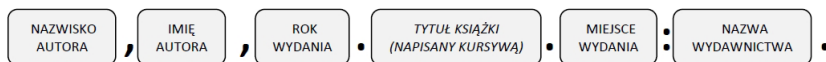
Aby wstawić przypis dolny należy wejść w zakładkę **odwołania** → **wstaw przypis dolny**. Wówczas na dole strony, na której znajduje się wykorzystane źródło, pojawi się kolejny numer przypisu dolnego – w sytuacji przedstawionej na rys. 32 jest to przypis 1-szy. Kolejnym krokiem jest uzupełnienie przypisu zgodnie z wykorzystanym wcześniej źródłem (np. zgodnie ze wzorem przedstawionym na rys. 30). Istotną kwestią jest także sformatowanie wstawionych przypisów, czyli ustawienie czcionki zgodnej z wykorzystywaną w tekście głównym, określenie jej rozmiaru

(10) oraz ustawienie pojedynczej interlinii – wszystkie te zabiegi należy wykonać w taki sam sposób, jak w przypadku formatowania tekstu właściwego, o czym wspominałem we wcześniejszych podrozdziałach.

1.5. Bibliografia

Po napisaniu wstępu, części głównej pracy oraz zakończenia, nadchodzi czas na uporządkowanie bibliografii. W spisie literatury powinny znaleźć się wszystkie wykorzystane przez nas w pracy źródła. Oprócz uporządkowania literatury w kolejności alfabetycznej, ważne jest także sporządzenie jej zgodnie z przyjętymi w uczelni wytycznymi. Inaczej bowiem zapiszemy monografię, inaczej tekst w pracy zbiorowej, a jeszcze inaczej artykuł, który znajduje się w czasopiśmie. Głównym źródłem informacji na temat sposobu sporządzania bibliografii powinien być dla nas szablon przygotowany przez uczelnię, wydział czy katedrę. Jeśli taki nie został przygotowany, można wtedy posłużyć się zaproponowaną przez mnie typologią, którą oparłem na zasadach wyznaczonych przez Wyższą Szkołę Biznesu i Nauk o Zdrowiu w Łodzi.

Monografia:

Np.: Kosiorek, Małgorzata, 2007. *Pedagogika autorytarna: Geneza modele przemiany*. Kraków: Impuls.

Praca zbiorowa pod redakcją:

Np.: Baranowska, Wanda, (red.), 2007. *ADHD- prawie normalne życie*. Łódź: Wydawnictwo WSHE.

Artykuł / rozdział w pracy zbiorowej:

NAZWISKO AUTORA , IMIĘ AUTORA , ROK WYDANIA • TYTUŁ ROZDZIAŁU / ARTYKUŁU • W: INICJAŁ IMIENIA REDAKTORA , NAZWISKO REDAKTORA ,
 (red.) TYTUŁ KSIĄŻKI (NAPISANY KURSIVĄ) • MIEJSCE WYDANIA : NAZWA WYDAWNICTWA , s. STRONY OD - DO .

Np.: Baranowska, Wanda, 2012. Szkoła wobec ucznia z ADHD- „profesjonalny” proceder wzmacniania mechanizmu wykluczenia społecznego. W: R. Szczepanik, J. Wawrzyniak (red.) *Opieka i wychowanie w instytucjach wsparcia społecznego. Diagnoza i kierunki rozwoju*. Łódź: Wydawnictwa AHE, s. 147-161.

Artykuł w czasopiśmie:

NAZWISKO AUTORA , IMIĘ AUTORA , ROK WYDANIA • TYTUŁ ARTYKUŁU • TYTUŁ CZASOPISMA (NAPISANY KURSIVĄ) , NUMER , s. STRONY OD - DO .

Np.: Welskop, Wojciech, 2014. Konformizm i nonkonformizm uczniów a socjalizacja szkolna. *Perspektywy Edukacyjno-Społeczne*, 2, s. 45-49.

Dokument z witryny internetowej:

NAZWISKO AUTORA , IMIĘ AUTORA LUB NAZWA INSTYTUCJI , ROK WYDANIA • TYTUŁ DOKUMENTU (NAPISANY KURSIVĄ) [TYP NOŚNIKA, NP. ONLINE, NAPISANY KURSIVĄ W KWADRATOWYM NAWIASIE] • MIEJSCE WYDANIA : WYDAWCA .

Dostępny w: ADRES URL [Dostęp: DATA].

Np.: National Centre for Social Research, 2006. *Qualitative research [online]*. London: National Centre for Social

Research. Dostępny w: http://www.natcen.ac.uk/natcen/pages/hw_qualitative.htm [Dostęp: 11.07.2007].

Przy redagowaniu bibliografii według powyższych wzorów (a także wszystkich innych szablonów) istotne jest **prawkidłowe stosowanie znaków przestankowych** oraz **spacji**. Wszystkie przecinki, kropki, dwukropki oraz inne znaki przestankowe użyte są celowo. Należy pamiętać również, że **po każdym znaku przestankowym stosujemy spację. Nie stosujemy spacji przed znakiem przestankowym**. W powyższych przykładach może to być niewidoczne lub mylne, stąd moja uwaga w tym miejscu.

Format poprawny:

Baranowska, Wanda, 2012.

Format niepoprawny:

Baranowska , Wanda , 2012 .

Dlaczego?

- a) spacja przed przecinkiem po nazwisku;
- b) spacja przed przecinkiem po imieniu;
- c) spacja po roku.

Format niepoprawny:

Baranowska ,Wanda ,2012)

Dlaczego?

- a) spacja przed przecinkiem po nazwisku;

- b) brak spacji przed imieniem;
- c) spacja przed przecinkiem po imieniu;
- d) brak spacji przed rokiem;
- e) brak kropki po roku.

Idealnie byłoby, gdyby źródła umieszczone w bibliografii zostały podzielone i osobno wymienione:

- Opracowania zwarte,
- Opracowania ciągle (czyli czasopisma),
- Materiały źródłowe i akty prawne (jeśli korzystaliśmy z takich podczas pisania pracy),
- Źródła internetowe.

1.6. Spis treści

Spis treści odzwierciedla układ zawartości całej pracy licencjackiej lub magisterskiej. Numerowanie rozdziałów i podrozdziałów może być z góry ustalone w wytycznych sformułowanych w danej uczelni (wydziale, katedrze). Możemy mieć jednak również pewną dowolność. W przypadku kiedy nie mamy szablonu oznaczenia rozdziałów i podrozdziałów naszej pracy, powinniśmy skonsultować nasz pomysł z promotorem, bo to on odpowiada za całokształt naszej pracy dyplomowej. Spis treści może wyglądać na przykład tak, jak na rys. 33.

Rysunek 33. Spis treści.

Wstęp	3
Rozdział I. Narkomania alkoholowa - najczęściej spotykana postać narkomanii	
1.1. Alkohol – pojęcie, funkcje, zarys historyczny	5
1.2. Pojęcie alkoholizmu	9
1.3. Mechanizmy uzależnienia alkoholowego jako jednego z zachowań dewiacyjnych	13
1.4. Fazy uzależnienia alkoholowego	19
1.5. Wpływ alkoholu na organizm człowieka	23
Rozdział II. Alkohol a młodzież	
2.1. Style konsumpcji alkoholu	27
2.2. Czynniki wpływające na spożycie alkoholu wśród młodzieży	31
2.3. Potrzeby psychiczne młodzieży a alkohol	36
2.4. Alkohol a przestępczość	40
Rozdział III. Problemy metodologiczne i badania własne	
3.1. Problem badawczy, hipotezy badawcze	44
3.2. Metody, techniki i narzędzia badawcze	46
3.3. Dobór próby, zmienne	47
4.1. Organizacja i przebieg badań	48
4.1.1. Charakterystyka badanej zbiorowości	49
4.1.2. Analiza wyników badań własnych	50
3.4.2. Wnioski i konkluzje	63
Zakończenie	65
Bibliografia	68
Spis tabel i wykresów	70
Załączniki	71

Źródło: opracowanie własne.

Podrozdziały mogą być jednak bardziej uszczegółowione niż na rys. 33, np.:

1. Tekst tekst tekst
 - 1.1. Tekst tekst tekst
 - 1.1.1. Tekst tekst tekst
 - 1.1.2. Tekst tekst tekst
 - 1.1.3. Tekst tekst tekst
 - 1.2. Tekst tekst tekst
 - 1.2.1. Tekst tekst tekst
 - 1.2.2. Tekst tekst tekst
 - 1.3. Tekst tekst tekst
 - 1.4. Tekst tekst tekst

1.7. Spis tabel, wykresów, załączników itp.

Spisy wszystkich dodatkowych elementów (tabel, wykresów, załączników) konstruujemy po zredagowaniu bibliografii zgodnie ze wzorem tworzenia spisu treści.

ZADANIA DO WYKONANIA

1. Sformatuj tekst swojej pracy dyplomowej:
 - a) ustaw czcionkę Times New Roman, rozmiar 12, pojedyncza interlinia;
 - b) wyjustuj tekst swojej pracy;
 - c) ustaw wysunięcie pierwszego wcięcia, tzw. akapit;
 - d) ustaw dzielenie wyrazów w swojej pracy;
 - e) wstaw numery stron i sformatuj je.
2. Wypunktuj wymienione w swojej pracy elementy – alfabetycznie lub numerycznie.
3. Wstaw tabelę do swojej pracy, zatytułuj ją i podaj źródło jej pochodzenia.
4. Wstaw fotografię z Internetu do swojej pracy, zatytułuj ją i podaj jej źródło pochodzenia.
5. Zacytuj dostępny fragment tekstu parafrazując wypowiedź autora.
6. Wstaw przypis dolny do swojego tekstu.
7. Wstaw przypis harwardzki do swojego tekstu.
8. Sporządź bibliografię do swojej pracy dyplomowej zgodnie z wytycznymi sformułowanymi przez uczelnię, w ramach której piszesz pracę.
9. Sporządź spis treści.
10. Sporządź spis tabel / wykresów itp.

BIBLIOGRAFIA

Frankfort-Nachmias, Chava; Nachmias David, *Metody badawcze w naukach społecznych*. Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2001.

Pilch, Tadeusz; Bauman Teresa, *Zasady badań pedagogicznych: strategie ilościowe i jakościowe*. Wydawnictwo Edukacyjne Żak, Warszawa, 2001.

Silverman, David, *Prowadzenie badań jakościowych*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.

Zasady pisania pracy dyplomowej WSBiNoZ w Łodzi - załącznik nr 1 do procedury ZJK-D.01.

SPIS RYSUNKÓW, FOTOGRAFII, TABEL I WYKRESÓW

Rysunek 1. Wyszukiwarka Scholar Google	13
Rysunek 2. Wyszukiwarka Scholar Google – hasło „prostytycja” (1)	14
Rysunek 3. Wyszukiwarka Scholar Google – hasło „prostytycja” (2)	15
Rysunek 4. Wyszukiwarka Scholar Google – <i>Prostytycja jako problem społeczny, moralny i zdrowotny</i>	16
Rysunek 5. Arkusz obserwacji	38
Rysunek 6. Dyspozycja dowodu	42
Rysunek 7. Kwestionariuszankiety	45
Rysunek 8. Strona tytułowa pracy licencjackiej - szablon	55
Rysunek 9. Strona tytułowa pracy licencjackiej	56
Rysunek 10. Czcionka - szablon	58
Rysunek 11. Czcionka – tytuły rozdziałów i podrozdziałów	59
Rysunek 12. Akapit - szablon	60
Rysunek 13. Akapit – ustawienia szczegółowe (1)...	61
Rysunek 14. Akapit – ustawienia szczegółowe (2) ..	61
Rysunek 15. Akapit – tekst wyjustowany	62
Rysunek 16. Akapit – tekst wyrównany do lewej ...	63
Rysunek 17. Akapit – odstępy i interlinia	64
Rysunek 18. Akapit – odstępy auto i pojedyncza interlinia	65
Rysunek 19. Akapit - punktory	66
Rysunek 20. Punktory - wcięcia	67

Rysunek 21. Numerowanie-wcięcia.....	68
Rysunek 22. Układ strony - marginesy	69
Rysunek 23. Układ strony – marginesy niestandardowe	70
Rysunek 24. Układ strony – dzielenie wyrazów	71
Rysunek 25. Wstawianie – numery stron	72
Rysunek 26. Projektowanie – numery stron	73
Rysunek 27. Recenzja – wstaw podpis	75
Rysunek 28. Cytat w tekście - prawidłowy	77
Rysunek 29. Cytat w tekście – nieprawidłowy	78
Rysunek 30. Przypis dolny	79
Rysunek 31. Przypis harwardzki	80
Rysunek 32. Wstawianie przypisów dolnych	81
Rysunek 33. Spis treści	86
Fotografia 1. Sala lekcyjna	76
Tabela 1. Inicjacja alkoholowa wśród chłopców i dziewcząt z wyróżnieniem poszczególnych klas	74
Wykres 1. Rodzaje najczęściej spożywanym napojów alkoholowych	75

WOJCIECH WELSKOP

Doktor nauk społecznych, socjolog, politolog, adiunkt w Wyższej Szkole Biznesu i Nauk o Zdrowiu w Łodzi. Kierownik Katedry Nauk Społecznych, autor monografii *Zjawisko prostytucji w Polsce po 1989 roku* (2013), redaktor pracy zbiorowej *Przyszłość edukacji - edukacja przyszłości* (2014) oraz wielu artykułów z zakresu socjologii edukacji, socjologii problemów społecznych oraz polityki społecznej.

ISBN 978-83-940080-3-1